

VITENSKAPELIG
HØYSKOLE
Norwegian School of
Theology, Religion and Society

Hvordan så Paulus for seg at Filemon skulle ta imot slaven sin, Onesimos?

En retorisk analyse av Filemonbrevet.

Niklas Aleksander Ekre

Veileder

Førstelektor Glenn Øystein Wehus

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn,
AVH5065 Masteroppgave i profesjonsstudiet i teologi (30 ECTS), høst 2024

Antall ord: 18891

Forord

Masteroppgaven markerer slutten på studietiden, og begynnelsen på prestatetjenesten. Det er med et visst vemod at jeg nå tar fatt på siste halvår på MF etter snart 6 års studier. Når det er sagt, er det 6 år jeg ikke ville vært foruten.

I denne perioden jeg har arbeidet med masteroppgaven, er det flere jeg ønsker å takke. For det første vil jeg takke familie og venner som har heiet på meg og støttet meg hele veien denne høsten.

Jeg vil også takke de ansatte på MF og mine medstudenter som har gjort denne høsten så bra. Takk for alle gode kaffestunder i kantina, alle gode samtaler og all latter.

Jeg ønsker å rette en stor takk til min veileder, Glenn. Du har alltid vært tilgjengelig når jeg har lurt på noe, vært støttende og gitt meg motivasjon til å skrive videre. Dine gode tilbakemeldinger har gitt meg tro på dette prosjektet.

Helt til slutt vil jeg takke Gud – han som med sin Ånd gir meg ny styrke hver dag.

Oslo, høsten 2024.

Sammendrag

I denne masteroppgaven har jeg jobbet ut ifra problemstillingen: «Hvordan så Paulus for seg at Filemon skulle ta imot slaven sin, Onesimos?» Med en slik problemstilling har jeg gjennomført en retorisk analyse av Filemonbrevet, med et mål om å få innsikt i Paulus' visjon for en fremtidig gjenforening mellom Filemon og Onesimos.

Oppgaven baserer seg på et brev skrevet i en antikk kontekst der slaveri var en integrert del av samfunnet. Gjennom en retorisk teori, med særlig vekt på de antikke prinsippene ethos, pathos og logos, gjør jeg en analyse av brevet for å se hvordan Paulus bruker språklige virkemidler for å påvirke Filemon og hans holdning overfor Onesimos, som en gang var en slave, men nå er blitt en kristen.

Metoden jeg anvender er en dyptgående retorisk analyse, der jeg ser på brevet i sin helhet samtidig som jeg plukker ut enkelte vers og går i dybden av disse. Min analyse fokuserer på hvordan Paulus bygger sin troverdighet (ethos) overfor Filemon, hvordan han appellerer til Filemons følelser (pathos), og hvordan han benytter en logisk argumentasjon (logos). Ved bruk av disse tre elementene forsøker Paulus angivelig å oppnå et mål: at Filemon skal ta imot Onesimos som en likestilt bror i Kristus.

Jeg konkluderer i denne oppgaven med at Paulus oppfordrer Filemon til å ta imot Onesimos og inkludere ham i en ny form for fellesskap som overskrider de sosiale hierarkier, der både slaver og slaveeiere kan betraktes som brødre. Jeg konkluderer i tillegg med at Paulus ønsket Onesimos sendt tilbake til seg. Fra et retorisk perspektiv forsøker Paulus å appellere til Filemons moralske ansvar som en medkristen, og gjennom sin argumentasjon få Filemon til å handle på en måte som utfordrer de sosiale strukturene i det romerske slavesamfunnet.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn og problemstilling.....	1
1.2	Metode.....	1
1.2.1	Retorisk analyse	1
1.2.2	Antikkens retorikk.....	2
1.3	Avgrensning og materiale	3
1.4	Slave- og familieterminologi.....	3
1.5	Slaveriet i antikken.....	3
2	Paulus' brev til Filemon.....	4
2.1	Bakgrunn og tilblivelse	5
2.2	Brevets tematikk.....	6
2.3	Sentrale aktører i brevet	7
2.3.1	Paulus, Filemon og Onesimos.....	7
2.4	De paulinske brevene	9
2.5	Brev i antikken	10
3	Analyse av Filemonbrevet.....	11
3.1	Åpning og hilsen (vers 1-3).....	11
3.2	Takksigelse (vers 4-7).....	12
3.2.1	Vers 6: Må troen være virksom og gi større innsikt.....	14
3.3	Brevets hoveddel (vers 8-22).....	15
3.3.1	Vers 8-9: Den aldrende Paulus.....	15
3.3.2	Vers 10-11: Onesimos.....	17
3.3.3	Vers 12-14: Det er som om jeg sender mitt eget hjerte.....	18
3.3.4	Kristus som forbilde.....	19

3.3.5	Vers 15: «Kanskje ble han tatt fra deg en stund».....	20
3.3.6	Vers 16: Ikke lenger som en slave.....	22
3.3.7	Men som en elsket bror	24
3.3.8	Vers 17: «Ta imot ham som meg selv»	25
3.3.9	Vers 18-19: «Det du skylder meg: Deg selv»	27
3.3.10	Vers 20-21: La meg ha nytte av deg i Herren!.....	28
3.3.11	Vers 22: Gjør et gjesterom klart for meg	29
3.4	Avslutning (vers 23-25).....	30
4	Paulus om slaveriet.....	30
4.1	Romerbrevet 13: Forholdet til styresmaktene	32
4.2	Galaterbrevet 3,28: «Her er ikke slave eller fri.» Dere er alle én i Kristus Jesus.....	33
4.3	1. Korinterbrev 7: Ble du kalt som slave?	34
4.3.1	Velg heller friheten.....	35
4.3.2	Den som var slave, er frigitt	36
4.4	Som Kristi slave og fange	36
5	Paulus' visjon: Filemon og Onesimos.....	37
5.1	Hva ønsket Paulus å oppnå?.....	38
5.2	Identitet: slave og bror på samme tid?.....	39
5.3	Filemons valg	41
5.3.1	Autoritetsforholdet	42
6	Oppsummering og konklusjon	43
7	Litteratur.....	46
7.1	Primærlitteratur	46
7.2	Sekundærlitteratur	46

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og problemstilling

Jeg har valgt å skrive min oppgave med utgangspunkt i Filemonbrevet, med vekt på brevs retorikk. Filemonbrevet er et spennende brev, med mange spennende elementer i seg. Slaveri er et sentralt tema i dette brevet, noe som gjør brevet enda mer interessant fordi det ble skrevet i en kontekst der slaveri var en vanlig og utbredt institusjon i samfunnet. Min oppfatning er at ofte når man leser Filemonbrevet, er det lett å lese forbi tiden det ble skrevet i. Brevet ble skrevet i en tid da estimert 35 % av befolkningen i Romerriket besto av slaver, noe som gjorde Det romerske imperiet helt avhengige av slavedriften.¹ Derfor er det sterkt å lese dette brevet, samtidig som man kan stille seg spørsmålet om hva Paulus egentlig ønsket å oppnå ved å skrive et slikt brev.

Min problemstilling for denne avhandlingen er: «*Hvordan så Paulus for seg at Filemon skulle ta imot slaven sin, Onesimos?*». Ettersom jeg opplever at Paulus i dette brevet er langt fra direkte, har jeg satt som mål å undersøke hans retoriske grep for å danne meg et bilde av hva hans egentlige visjon og ønske var for en gjenforening mellom Filemon og Onesimos, samtidig som jeg også vil vektlegge slavetematikken.

1.2 Metode

1.2.1 Retorisk analyse

For min masteroppgave har jeg valgt en retorisk metode. Retorikk har tradisjonelt vært forstått som en form for kommunikasjon med et mål om å overbevise. Så min fremgangsmåte i denne oppgaven går ut på å lese Paulus' brev til Filemon i lys av en retorisk analyse, og jeg ønsker å undersøke hvordan Paulus ordlegger seg, hvilke bilder han bruker når han skriver og på den måten se om jeg kan avdekke noe «mellom linjene» i hans kommunikasjon med Filemon. Jeg vil se på hvilken måte og i hvilken grad Paulus forsøker å overbevise ved hjelp av sine retoriske virkemidler. Det er ikke så lett å definere hva retorikk er, i alle fall ikke med noen få ord. Øivind Andersen skriver at retorikk har med overtalelse å gjøre, og at den defineres med henblikk på

---

¹ Scot McKnight, *The Letter to Philemon* (Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 2017), s. 14

formålet.² Hans definisjon av retorikk baserer seg i hovedsak på antikkens retorikk, noe jeg kommer tilbake til nedenfor.

I denne oppgaven vil hovedfokuset være på språkbruken i teksten, med særlig vekt på de retoriske elementene. Den retoriske analysen vil ta utgangspunkt i brevet som en helhet, samtidig som enkelte vers blir grundig analysert med henblikk på deres retoriske innhold. Med en slik fremgangsmåte der jeg tar for meg teksten, vil det sosial-historiske rundt teksten vektlegges i mindre grad, selv om dette ikke utelukkes helt fra denne oppgaven. Jeg vil arbeide både med den greske grunnteksten, og den norske oversettelsen. Jeg benytter meg av Logos Bible Software som et verktøy, særlig i arbeidet med den greske grunnteksten. Alle mine bibelske oversettelser på norsk har jeg hentet fra Bibelselskapet 2024.

1.2.2 Antikkens retorikk

Med retorikk i dag tenker vi ofte på våre politikere og hvordan de gjør bruk av ulike retoriske virkemidler for å vinne velgere. I dag sier man at alt fra musikk til kunst også har sin retorikk. I denne oppgaven derimot gjør jeg min analyse i lys av antikkens retorikk. Retorikk i antikken var først og fremst forbundet med en som talte offentlig for folket, en såkalt *rhetor*.³ Når det er snakk om antikk retorikk, tenker vi som oftest på Cicero, eller kanskje best Aristoteles som retorikkens «far». Innen retorikken finner vi de tre begrepene ethos, pathos og logos. Ethos bygger på talerens karakter og troverdighet. Pathos er det som mennesket blir utsatt for, med følelser og emosjoner. Logos sikter til argumentasjonen som brukes. For Aristoteles var det utelukkende disse tre momentene som bidro til at folk lot seg overbevise om noe.⁴ Jeg vil derfor på bakgrunn av den antikke forståelsen av retorikk, gjøre en analyse av Filemonbrevet. Særlig de tre ovennevnte punktene er noe jeg vil vektlegge og se etter i brevets struktur og oppbygning, fordi Paulus skrev dette brevet i sin retoriske samtid med sine forutsetninger for hva retorikk innebar.

---

² Øivind Andersen, *I retorikkens hage* (Oslo: Universitetsforlaget, 1995), s. 14

³ Andersen, *I retorikkens hage*, s. 11

⁴ Andersen, *I retorikkens hage*, s. 34

1.3 Avgrensning og materiale

Med utgangspunkt i Filemonbrevet, vil jeg trekke inn relevante skriftsteder andre steder som en ressurs i dette arbeidet. Da vil andre Paulus-brev være relevante, spesielt når det handler om slaveri. Til tross for at Paulus nevner flere personer i sitt brev til Filemon, vil jeg avgrense det til de tre mest sentrale karakterene i brevet: Paulus, Filemon og Onesimos.

Materialet vil bestå av primær- og sekundærlitteratur. Primærlitteraturen består av de bibelske tekstene, både på norsk og på gresk. Som en kilde til Paulus og hans teologi, vil jeg benytte meg av brevene tilskrevet Paulus (mer om kilde spørsmålet senere da noen av Paulus-brevene er omstridte), og Apostlenes gjerninger som tegner et bilde av Paulus som apostel. Sekundærlitteraturen vil bestå av kommentarlitteratur, og jeg ser ingen hensikt med å avgrense denne type litteratur hverken tidsmessig eller tematisk.

1.4 Slave- og familieterminologi

Paulus skrev ofte med bruk av familieterminologi. Han bruker ord som bror og søster for å understreke fellesskapet alle troende har i Kristus, og han omtaler dem som søsken når han inkluderer hele menigheten. I Filemonbrevet vers 1 og 2 omtaler han Timoteus som bror og Appia som søster.

Familieterminologien gjenspeiles i Filemonbrevet, vers 10, der Paulus bruker en slik terminologi om et far-sønn-forhold når han skriver til Filemon angående Onesimos, som han omtaler som barnet han har fått mens han sitter i lenker.⁵ I Filemonbrevet ser Paulus ut til å nedtone slaveterminologien, og i stedet fremsnakke familieterminologien med uttrykk som *barn* og *bror*. Hans retoriske hensikt ser derfor ut til å være å fremme det ene og nedtone det andre.

1.5 Slaveriet i antikken

Brevet til Filemon ble skrevet i en tid da slaveri var utbredt og en vanlig del av samfunnsstrukturen. Ikke alle slaver var på samme sted på rangstigen, noen slaver jobbet ute på åkrene eller i gruver, og hadde derfor dårligere levekår. De slavene som arbeidet i hus, hadde

---

⁵ Larry J. Kreitzer, *Philemon* (Sheffield: Sheffield Phoenix Press, 2008), s. 46

det generelt bedre. Spesielt dersom slavene arbeidet for en velstående eier, økte nok det levestandarden betraktelig. Man skal dog være forsiktig med å male et glansbilde av slavetilværelsen, til tross for ulike slavekår.

Mange av slavene var krigsfanger, andre var kidnappet for å bli solgt som slaver. Slavens kropp tilhørte eieren, og som slave var alle sosiale og juridiske rettigheter borte. Til tross for at slaveriet var en «normal» i Romerriket, så var slaveri fortsatt slaveri.⁶ Slavene ble utsatt for fysisk misbruk og tvang, både i det offentlige, som på en auksjon, men også hjemme hos eieren sin. Samtidig ble ofte kvinnelige slaver verdsatt mer av sine mannlige eiere, fordi han da gjennom slaven sin hadde ubegrenset, seksuell tilgang.⁷ Det var vanlig at slaveeiere ga slavene sine nye navn. Slavene kunne også være oppkalt etter stedet de ble kjøpt fra eller personen som solgte dem, eller navngitt på en annen beskrivende måte. For eksempel kunne en slave som var kjøpt i Efesos, bli kalt Efesius.⁸ Om en slave bestemte seg for å rømme, for så å bli tatt, kunne slaven vente seg en hard straff, og i verste fall døden. Dessuten antok slaveeierne at dersom slaven deres rømte, visste de andre slavene det også. Så å rømme fra et hjem med flere slaver, var å sette dem alle i fare, fordi alle slavene ble ansvarlige for at den ene rømte og kunne derfor straffes (selv om de ikke var direkte involvert i rømningen).⁹

2 Paulus' brev til Filemon

Hva gjør så Filemonbrevet, et brev på bare 335 greske ord og 25 vers, så spesielt og interessant? Jeg mener det er særlig to ting som bidrar til dette. For det første er Filemonbrevet det mest personlige av alle brev vi har bevart som er tilskrevet Paulus, og for det andre er det sendt til en privatperson og ikke en menighet bestående av mange ulike mennesker. Paulus adresserer vel og merke «menigheten som samles i ditt hus»¹⁰, noe som gjør brevet offentlig i så måte at det nok er ment å skulle leses høyt for de troende i Kolossai.¹¹ Allikevel er brevet sendt til Filemon ene og alene. For øvrig har Paulus skrevet til andre enkeltpersoner, som Titus og Timoteus

---

⁶ McKnight, *The Letter to Philemon*, s. 18

⁷ Jennifer Glancy, *Slavery in early Christianity* (Oxford: Oxford University Press, 2002), s. 9

⁸ Marianne M. Thompson, *Colossians & Philemon* (Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 2005), s. 218

⁹ McKnight, *The Letter to Philemon*, s. 22

¹⁰ Filem 1,2

¹¹ Charles B. Cousar, *Philippians and Philemon: A Commentary* (Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 2009), s. 101

(hvorvidt Paulus er forfatteren er omstridt), men brevet til Filemon har et helt eget innhold og brevet er som en scene der fortellingen foregår mellom Paulus, Filemon og slaven Onesimos. Med tanke på hva brevet handler om, kan det ha føltes personlig for Paulus på grunn av hans familiehistorikk. Flere av kirkefedrene, blant annet Hieronymus, skal nemlig ha hevdet å vite noe om Paulus' far, som skal ha bodd i Gischala i Galilea. Der skal han ha blitt tatt til krigsfange, muligens i forbindelse med Pompeius' invasjon av Jerusalem i år 63 f.Kr., for senere å bli solgt som slave.¹² Selv om noen kilder hevder dette, synes jeg dette er litt spesielt da Paulus skal ha blitt født omtrent samtidig som Jesus eller 5-10 år etter, altså over 60 år etter at Paulus' far ble tatt til fange. I tillegg hadde Paulus romersk statsborgerskap, noe som er oppsiktsvekkende dersom han var sønn av en slave.

Det er flere teorier på hva Filemonbrevet egentlig går ut på. Det tradisjonelle synet er at slaven Onesimos rømte fra Filemon, eieren sin, etter å ha stjålet penger eller annen verdi, for deretter å ha endt opp hos Paulus som satt i fangenskap. Mens Onesimos var hos Paulus ble han omvendt til den kristne tro. Maxwell K. Tsibu presenterer flere teorier, og en av dem er at Onesimos ble sendt av menigheten i Kolossai for å tilby Paulus støtte og økonomisk hjelp, men Onesimos ble hos Paulus lenger enn planlagt. Dette er tvilsomt siden Paulus bruker en passiv form av verbet $\chi\omega\rho\acute{\iota}\zeta\omega$ i vers 15, et verb som kan oversettes «å separere», som på grunn av den passive formen indikerer at Onesimos forlot Filemon uten hans samtykke. Andre teorier bygger på alt fra at Onesimos dro og søkte råd hos Paulus etter uoverensstemmelser med sin eier Filemon til at Onesimos og Filemon var biologiske brødre, men at Filemon behandlet sin bror som en slave. Det er lite sannsynlig at Onesimos ikke var en slave i bokstavelig forstand mener Tsibu, fordi en slik forståelse ikke samsvarer med det greske ordet som er brukt i vers 16 som omtaler Onesimos som slave ($\delta\omicron\upsilon\lambda\omicron\varsigma$).¹³ Samtidig kan et slikt ord brukes både metaforisk og billedlig, selv om det i dette tilfellet sannsynligvis er brukt i bokstavelig forstand.

2.1 Bakgrunn og tilblivelse

Det er bred enighet blant forskere om at Filemonbrevet er forfattet av Paulus, men uenighetene bygger derimot på hvor det ble skrevet. Det er to teorier, og det er at det enten ble skrevet i

---

¹² Eckhard J. Schnabel, *Acts* (Grand Rapids, MI: Zondervan, 2012), s. 441, fotnote 5

¹³ Maxwell K. Tsibu, Evaluating the Rhetoric of Paul's Letter to Philemon: Implications for Master-Slave Relationship in Christian Households, *E-Journal of Religious and Theological Studies*, 3. mars 2021, <https://doi.org/10.38159/erats.2021731>, s. 48

Roma da Paulus satt fengslet der (60-62 e.Kr.), eller tidligere da han satt i fengsel i Efesos (55-56 e.Kr.).

På grunn av Paulus' utsagn i vers 22 i Filemonbrevet om å gjøre et gjesterom klart for ham, kan det tyde på at Paulus hadde mulighet til å komme på besøk ganske umiddelbart, noe som underbygger påstanden om at han skrev brevet i Efesos og ikke Roma, da Efesos ligger nærmere Kolossai enn det Roma gjør. Det er allikevel fullt mulig at Paulus kunne ha gjennomført turen fra Roma til Kolossai også. Et annet argument for at det ble skrevet i Efesos er at Onesimos antakelig ikke ville flyktet så langt som til Roma, men heller til en nærliggende region. Et motargument til dette er jo at dersom Onesimos hadde flyktet til rikshovedstaden Roma, hadde det vært lettere for ham å gli inn i mengden av folk og dermed minsket sjansene for å bli tatt. Problemet med Efesos-teorien er at Det nye testamentet ikke nevner noe sted om Paulus' fangenskap i Efesos. På den andre siden er problemet med Roma-teorien at distansen synes å være for lang for både Onesimos og Paulus til å gjennomføre, men på ingen måte umulig.¹⁴ Det blir derfor vanskelig å stadfeste nøyaktig hvor dette brevet ble skrevet, og det bør heller ikke dveles for mye ved det så lenge det ikke påvirker forståelsen av brevets innhold og karakter.

2.2 Brevets tematikk

Det overordnede temaet i Filemonbrevet er slaveri, men Paulus er mye mer holistisk og selv om slaveri er et sentralt tema i brevet, ligger Kristus-hendelsen hele tiden i bakgrunnen. Samtidig handler brevet også om gjenforeningen av to mennesker; av en rømt slave og hans eier. I denne gjenforeningen ligger noe interessant, nemlig forholdet slave/bror.

Et annet tema som man finner gjennomgående i brevet, er frelsen i Kristus. Det gjenspeiles i den endringen som har skjedd i og med Onesimos' omvendelse. Med det spiller familieterminologien inn i tematikken rundt frelse, da Onesimos er blitt å regne som en *bror* i Kristus, og del av dette fellesskapet med Kristus og med Gud. For Tom Wright er partnerskap/samarbeid brevets hovednøkkel. Han mener Paulus spiller på dette for alt det er verdt. *Fellesskap* er et ord som ofte er brukt, men han mener det potensielt kan lede oss vekk

---

¹⁴ Gregory K. Beale, *Colossians and Philemon* (Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2019), s. 367-368

fra hva Paulus faktisk tenkte og vektla i dette brevet.¹⁵ Dette kommer jeg tilbake til i analysedelen.

2.3 Sentrale aktører i brevet

Både i starten og i slutten av Filemonbrevet navngir Paulus ulike personer. Også menigheten i Kolossai er i dette brevet, de som samles i Filemons hus. Samtidig er Kristus usynlig til stede i alle relasjonene, og brevet blir nærmest et slags trekantdrama mellom Paulus, Filemon og Onesimos. Både Kristus og menigheten i Kolossai er i bakgrunnen. I tillegg har vi samfunnet helt ytterst i denne sirkelen, og dets syn på blant annet slaveriet. Slaveriet var som kjent en integrert samfunnsordning som var allment akseptert. Til tross for flere ulike aktører, har jeg valgt å sette søkelyset på de jeg mener er brevets viktigste aktører, som beskrevet nedenfor.

2.3.1 Paulus, Filemon og Onesimos

Til tross for flere navngitte personer i dette brevet, er det i hovedsak tre personer brevet omhandler. Det er forfatteren av brevet, Paulus, mottakeren av brevet, Filemon, og den som brevet i all hovedsak handler om, nemlig slaven Onesimos. Onesimos er også den som sannsynligvis sørget for at brevet kom frem til Filemon. Det kan virke som om Timoteus er medforfatter av brevet, men hele veien skriver Paulus i 1. person entall, og brevet fremstår derfor som et brev forfattet av Paulus direkte til Filemon.¹⁶

Paulus fra Tarsos kjenner vi både gjennom hans brev og fra Apostlenes gjerninger. Brevene regnes som hovedkilden til Paulus' liv og virke, mens Apostlenes gjerninger er en indirekte kilde til Paulus. I Apostlenes gjerninger, som tradisjonelt er tilskrevet legen Lukas som forfatter, og som var en medarbeider av Paulus, leser vi om Paulus' omvendelse (Damaskus-hendelsen, Apg. 1,9-19) og senere misjonsreiser. Apostlenes gjerninger forteller oss noe om Paulus, og siden Lukas skriver i vi-form er det argumentert for at forfatteren selv opplevde det som er beskrevet og at det derfor bygger troverdighet. Men Apostlenes gjerninger ble antakelig skrevet 20 år etter at Paulus døde, og man må derfor være forsiktig med å lene seg for mye på den som en troverdig og sikker kilde. Apostlenes gjerninger har en del uoverensstemmelser med de andre

---

¹⁵ Tom Wright, *Paul for Everyone: the Prison Letters: Ephesians, Philippians, Colossians and Philemon* (London: SPCK Westminster John Knox Press, 2004), s. 198

¹⁶ Thompson, *Colossians & Philemon*, s. 193

Paulus-brevene, noe som kan tyde på at forfatteren av Apostlenes gjerninger fulgte Paulus på noen av reisene hans, men ikke alle. Apostlenes gjerninger forteller altså noe om Paulus som person, men ikke altfor mye. Den har derfor en annen status som kilde, sammenlignet med Paulus' brev. Vi leser om Paulus først som Saulus i Apg. 7 i forbindelse med steiningen av Stefanus. Saulus, med sitt hebraiske navn var oppkalt etter Israels første konge Saul, og tok i bruk sitt gresk-romerske navn Paulus (Παῦλος) da han dro på misjonsreise med Barnabas til Kypros, slik det står i Apostlenes gjerninger 13,9: «Saulus, som også het Paulus».¹⁷ Hvorfor han tok i bruk navnet Paulus, har vi ikke et entydig svar på. Det kan godt hende han brukte begge navnene ut ifra hvor han oppholdt seg geografisk i sitt misjonsarbeid, og tilpasset seg de menneskene han møtte (hedninger, jøder osv.). Navneendringen kan også markere en endret identitet som apostel. På latin betyr navnet Paulus «liten» eller «ydmyk». Paulus fremstilles i Apostlenes gjerninger som en sint, ung mann som «raste mot Herrens disipler» (Apg. 9,1). Bildet som tegnes av Paulus kan understøttes av hans egne ord i Galaterbrevet 1,13-14 der han skriver om hvordan han forfulgte Guds kirke i et forsøk på å utrydde den, samt at han gikk lenger i sin jødiske tro enn mange av sine jevnaldrende. Apostlenes gjerninger fremstiller først og fremst Paulus som et før og etter. Samtidig tegnes et bilde av Paulus i Apostlenes gjerninger som en from jøde som overholdt de jødiske forskriftene og bar frem tempelofringer. Det blir en kontrast til bildet av Paulus i f.eks. Galaterbrevet 2,16 der han skriver at ingen blir rettferdige for Gud ved å gjøre de gjerninger som loven (Moseloven) krever. Som en kilde til Paulus der han skriver om seg selv har vi blant annet Filipperebrevet 3,5-6. Han skriver at han er av Israels folk og av Benjamins stamme, hebreer av hebreer og en lovlydig fariseer. Men hva vet vi om henholdsvis Filemon og Onesimos?

Filemon skal ha vært en velstående mann fra Kolossai, som gjennom Paulus' misjonsvirksomhet ble omvendt til den kristne tro. Filemons omvendelse kan ha skjedd i den perioden Paulus oppholdt seg i Efesos som beskrevet i Apostlenes gjerninger kap. 18-19. Filemons engasjement for kirken i Kolossai og hans trofasthet i troen, er noe Paulus kommenterer i sitt brev til Filemon.¹⁸ Det har også vært vanlig å anta at Appia som nevnes innledningsvis i Filemonbrevet var Filemons kone, og Arkippos deres sønn. Det er derimot ikke

---

¹⁷ Schnabel, *Acts*, s. 441-442

¹⁸ Kreitzer, *Philemon*, s. 40

noe belegg i brevet for å hevde dette. Utenom Filemonbrevet er ikke Filemon nevnt andre steder i NT.

Onesimos var ifølge tradisjonen Filemons slave, men som stjal noe fra sin eier og deretter flyktet. Onesimos har forståelig nok blitt sett på som en rømling. Onesimos skal deretter, mens han var på rømmen, ha kommet i kontakt med Paulus mens han satt i fengsel. Mens Onesimos var hos Paulus, skal Paulus ha omvendt Onesimos til den kristne tro.¹⁹ Et interessant spørsmål som dukker opp i denne sammenhengen, er hvorvidt Onesimos selv satt fengslet med Paulus, eller om han besøkte Paulus i fengsel. Onesimos har i hvert fall på en eller annen måte kommet i kontakt med Paulus da han satt innesperret, men hvordan og hvorfor er spørsmål som er vanskelig å besvare. I Kolosserbrevet 4,9 nevnes Onesimos som en kjær og trofast bror, men om dette er den samme Onesimos er det usikkerhet rundt.

2.4 De paulinske brevene

Det er et kjent faktum at flere av brevene som bærer Paulus' navn, er omstridte når det kommer til hvorvidt Paulus er forfatteren bak brevet eller ikke. Filemonbrevet er derimot et av brevene man mener Paulus har skrevet. Filemonbrevet er ikke fysisk skrevet av Paulus, men av en av hans medarbeidere. Han har diktert, mens en form for sekretær har ført pennen.²⁰ Unntaket leser vi om i vers 19, der Paulus skriver egenhendig. Antikkens brevkultur var slik at det som regel var noen som skrev brevet på vegne av avsender. I en del tilfeller var det slaver som hadde denne jobben.²¹

Det har vært antatt at Filemonbrevet og Kolosserbrevet ble skrevet på omtrent samme tid, selv om det er usikkerhet rundt Paulus' forfatterskap av Kolosserbrevet. Jeg har valgt å benytte meg av Kolosserbrevet flere steder i oppgaven, til tross for usikkerhet rundt forfatterskapet. Jeg gjør det fordi både Filemonbrevet og Kolosserbrevet er geografisk knyttet til Kolossai, og flere av de samme personene nevnes i begge brev. For mange forskere, deriblant Marianne M. Thompson, er spørsmålet om Paulus bør regnes som forfatter av Kolosserbrevet omstridt, og hvorvidt antagelsen om at Kolosserbrevet og Filemonbrevet ble skrevet under de samme

---

¹⁹ Kreitzer, *Philemon*, s. 45-46

²⁰ McKnight, *The Letter to Philemon*, s. 50-51

²¹ Se Candida Moss' bok *God's Ghostwriters: Enslaved Christians and the Making of the Bible* (2024) om slaver i tidlig kristendom.

omstendighetene faktisk stemmer. Årsaken til at det er usikkerhet rundt Paulus' forfatterskap bak Kolosserbrevet, er fordi brevets struktur og oppbygning skiller seg fra de «ubestridte» Paulus-brevene som f.eks. Romerbrevet, 1. og 2. Korinterbrev, Galaterbrevet og Filipperbrevet.²² I tillegg regnes også 1. Tessalonikerbrev som et ekte Paulus-brev, mens 2. Tessalonikerbrev har en større usikkerhet knyttet til seg. En slik usikkerhet er det også rundt pastoralbrevene (1. og 2. Timoteus og Titus) og Efeserbrevet. For denne oppgaven er det som nevnt bred enighet om at Paulus er forfatteren bak Filemonbrevet, men spørsmålet forskere heller stiller seg er hvor brevet ble skrevet.

2.5 Brev i antikken

Brev var en vanlig kommunikasjonsform i antikken. Det kunne være én mottaker eller flere, og selv om det vanligste var at det var én hovedavsender kunne også brevene ha flere avsendere. Brevene kunne være private, eller de kunne være offentlige og ment til høytlesning. Brev ble derfor en viktig kilde til kommunikasjon i antikken, på tvers av store landområder. Brevene kunne være alt fra formaninger til bestillinger, eller trusler og anklager. Brevene fulgte som regel et fast oppsett, en slags brevmal. Et brev i antikken startet gjerne med en kort introduksjon om avsender og mottaker, etterfulgt av et ønske om god helse.²³ Videre var brevet bygd opp med en hoveddel og en avslutning der man overrakte hilsener. Tradisjonelt har man delt antikke brev inn i tre deler.

Paulus ville naturligvis ha fulgt den samme «malen» som andre brev i antikken. Et brev i antikken begynte ofte med «vær hilset» (χαίρειν), men Paulus gjorde sine brev til noe mer åndelig da han innlemmet «nåde» (χάρις) og «fred» (εἰρήνη) i sine brevåpninger. Paulus' brev skiller seg fra antikkens brevstruktur også på andre måter. Det største skillet er nok hvordan Paulus begynner sine brev. Han bruker ikke kun navnet sitt, men legger til en tittel som f.eks. «apostel» eller «fange» (unntaket er Tessalonikerbrevene). 1. og 2. Korinterbrev, samt Galaterbrevet, åpner med at Paulus kaller seg nettopp apostel (ἀπόστολος²⁴), og flere forskere mener han gjør dette fordi hans autoritet ble satt på prøve i både Korint og Galatia.²⁵ Som en kontrast til disse brevene har vi Filemonbrevet, der Paulus ikke omtaler seg som apostel en

---

²² Thompson, *Colossians & Philemon*, s. 2

²³ Stanley E. Porter og Sean A. Adams, *Paul and the Ancient Letter Form* (Leiden: Brill, 2010), s. 40

²⁴ Som apostel var man utsendt med en fullmakt på vegne av noen.

²⁵ Porter og Adams, *Paul and the Ancient Letter Form*, s. 51-52

eneste gang. Derimot åpner han brevet med å omtale seg selv som Kristi Jesu fange (δέσμιος). Paulus la til mange kristne perspektiver i sine brev, og tilpasset brevene sine rent teologisk, noe som skiller hans brev fra den antikke brevformen.

Filemonbrevet inneholder de standard elementene for et paulinsk brev: hilsener (nådehilsen), takksigelse, brevets hoveddel og en avslutning.²⁶ Paulus avslutter Filemonbrevet med hilsener fra flere personer. Selv om det vanligste er å dele antikke brev i 3 deler, har jeg i analysedelen valgt å benytte meg av den tradisjonelle 4-inndelingen av Filemonbrevet.

3 Analyse av Filemonbrevet

Filemonbrevet begynner slik Paulus begynner mange av sine brev. Den første delen av brevet, vers 1-3, består av nådehilsen og nevner flere navn, både avsenderne og mottakerne. Videre kommer brevets andre del, vers 4-7, som er takksigelse, der Paulus takker Gud og roser Filemon for hans tro og kjærlighet. Vers 8-21 regnes som brevets hoveddel, men deles gjerne inn i to mindre sekvenser: vers 8-14 som handler om Onesimos som Paulus' «barn», og vers 15-21 som handler om Paulus' appell til Filemon om å ta imot Onesimos som en elsket bror. Vers 22-25 er brevets avslutning, der Paulus overrekker hilsener på vegne av sine medarbeidere. Ikke i noe annet brev er Paulus mer personlig til stede enn i dette brevet da det ble lest høyt for de troende i Kolossai, mener Scot McKnight.²⁷ Som jeg har nevnt vil jeg i den følgende analysedelen dele brevet opp i sin tradisjonelle 4-inndeling.

3.1 Åpning og hilsen (vers 1-3)

Samlet sett har Paulus noen ulike fremgangsmåter i sine brev, både de brevene man med sikkerhet mener Paulus har skrevet, samt brevene det er større usikkerhet rundt hans forfatterskap. I Romerbrevet og Filipperebrevet kaller han seg tjener. I 1. og 2. Tessalonikerbrev omtaler han seg kun med navn, uten noen spesiell tittel. I pastoralbrevene kaller Paulus seg apostel, det samme gjør han i Galaterbrevet, 1. og 2. Korinterbrev og Efeserbrevet. Filemonbrevet har en kontrast til de andre Paulus-brevene, for i Filemonbrevet kaller han seg «fange» (δέσμιος).

---

²⁶ McKnight, *The Letter to Philemon*, s. 49

²⁷ McKnight, *The Letter to Philemon*, s. 50

Brevets åpning består av versene 1-3. Paulus innleder brevet på samme måte som han ofte gjorde i sine brev. Han hilser på vegne av Timoteus, og hilsenen er til Appia, Arkippos og Filemon, samt menigheten som samles i hans hus. I sin hilsen omtaler Paulus seg selv som en «fange» (δέσμιος), og allerede i begynnelsen kan det virke som om Paulus ønsker å sanke sympati fra Filemon, og på den måten legge føringen for veien videre i sitt brev. Filemonbrevet er altså det eneste stedet Paulus bruker «Kristi Jesu fange». I alle andre brev kaller Paulus seg apostel, med unntak av Filipperbrevet, Romerbrevet og Tessalonikerbrevene.²⁸ På norsk har Bibelselskapet oversatt det greske ordet for slave (δοῦλος) til «tjener», for det greske ordet brukes både om slave og tjener. Av eksegetiske grunner kan det oversettes «tjener», selv om jeg mener at «slave» er den beste måten å oversette dette ordet på.

Om det er sympati Paulus her forsøker å vinne, bruker han en retorikk som spiller på følelser, altså *pathos*. På den andre siden er det ikke umulig at Paulus spiller på sin troverdighet overfor Filemon, ved at han nå sitter fengslet og er en Kristi fange, kan det styrke hans troverdighet i det han skriver. I så fall gjør Paulus bruk av det retoriske *ethos*. Et sentralt vers er vers 3, som er Paulus' nådehilsen. Der ber han om fred fra Gud, vår *far* (πατήρ) og tegner med det et helt spesielt familiebilde. Jeg har allerede skrevet om Paulus og hans bruk av familieterminologi, og hvordan han påpeker at alle troende i Kristus er del av det samme fellesskapet og på den måten blir som søsken å regne. Gjennom brevet til Filemon leser vi om Paulus, Filemon og Onesimos som brødre i Kristus, og over dem alle finner vi én felles far – Gud Fader.

3.2 Takksigelse (vers 4-7)

Denne delen av brevet dekker versene 4-7. Paulus har på vegne av seg selv og Timoteus overrakt både hilsen og nådehilsen. Han retter nå fokuset sitt mot Filemon alene, fremfor flertallet av mennesker han nevnte i brevets innledning. Han skriver videre til Filemon der han roser hans tro og kjærlighet. På den måten gjør Paulus at Filemon føler seg verdsatt tidlig i brevet, og han understreker at han alltid takker Gud når han husker på Filemon i sine bønner.²⁹ Nøyaktig hvordan Paulus har hørt om Filemons tro og hans kjærlighet, er usikkert, skriver Larry J. Kreitzer. Han kan ha hørt det fra en ekstern kilde, som for eksempel Onesimos. Sannsynligheten er nok større for at Paulus hørte det fra Epafras, som nevnes i vers 25 som en

---

²⁸ Det er usikkert hvorvidt Paulus har skrevet 2. Tessalonikerbrev.

²⁹ Tsibu, «Evaluating the Rhetoric of Paul's Letter to Philemon», s. 50

medfange av Paulus. At det var Epafras som fortalte Paulus om Filemons tro og kjærlighet, forsterkes også ved at Epafras omtales i Kolosserbrevet 1,7-8; 4,12-13 som den som først brakte evangeliet til Kolossai.³⁰

Etter vers 3 skriver Paulus nå direkte til Filemon, i 2. person entall (σου). Vers 4-7 ser ut til å forberede Filemon på en forespørsel som kommer senere, ved å minne ham på hans tidligere sjenerøsitet mot de som er Guds hellige.³¹ Jeg mener at det Paulus ser ut til å gjøre her, er å «smøre» Filemon ved å rose ham for hans kjærlighet til alle de hellige, hans tro på Kristus og ikke minst hvordan hans kjærlighet har vært til stor glede og oppmuntring for Paulus. Han bruker her en epideiktisk retorikk, kjent fra antikken. På godt norsk kan det oversettes «skrytetale».³² Paulus hyller Filemon, eller nærmest skryter han opp i skyene. Paulus' retorikk går ut på å få Filemon til å føle seg viktig og anerkjent, som igjen gjør det lettere for Paulus å få gjennomslag for sin egentlige intensjon. Samtidig er det antakelig 3 år siden Paulus og Filemon sist så hverandre, så når Paulus takker Gud for Filemons tro og kjærlighet, er det også for å gjenoppta relasjonen deres og vise takknemlighet for den tro og kjærlighet Filemon innehar, mener Gregory K. Beale.³³

Det er en vennskapsdimensjon i dette brevet. Paulus har en respekt overfor Filemon, og innledningsvis omtaler han Filemon som en «kjær venn og medarbeider» i vers 1. Deres vennskap er forankret i troen på Kristus som de begge har felles. Med et slikt vennskap, følte antakelig Paulus at han var i en posisjon der han frimodig kunne be Filemon om noe, forhåpentligvis uten å sette vennskapet på prøve. I Filemonbrevet frasier Paulus seg sin apostoliske autoritet, som han kunne benyttet seg av, men velger heller en annen tilnærming. Paulus velger å henvende seg til Filemon i kjærlighet, for de er begge brødre i Kristus og i det ligger det en forpliktelse til å leve etter kristne verdier som for eksempel likeverd. Paulus forsøker i sitt brev til Filemon å innlemme Onesimos i det fellesskapet han deler med Filemon, noe jeg kommer tilbake til senere.

---

³⁰ Kreitzer, *Philemon*, s. 20

³¹ Tsibu, «Evaluating the Rhetoric of Paul's Letter to Philemon», s. 50

³² Andersen, *I retorikkens hage*, s. 30

³³ Beale, *Colossians and Philemon*, s. 382

3.2.1 Vers 6: Må troen være virksom og gi større innsikt

Det som gjør denne delen av brevet personlig, er at Paulus her ikke skriver som en apostel til en medarbeider eller en konvertitt, han skriver først og fremst som en kristen til en annen kristen, fra en venn til en annen.³⁴ I denne vennskapsdimensjonen ligger det en frimodighet, en frimodighet Paulus har overfor Filemon. I vers 6, *Jeg ber om at den tro du har felles med oss, må være virksom og gi deg større innsikt i alt det gode vi har i Kristus*, er det usikkerhet rundt hva Paulus egentlig ber om, men Thompson mener det er viktig å skape en forståelse av dette verset, fordi det legger grunnlaget for Paulus' appell i resten av brevet.³⁵ At Filemon har en felles tro med Paulus og alle de hellige, er det ingen tvil om. De er sammen om troen på Kristus. Men hva handler egentlig dette verset om? Vår norske oversettelse gjør nok dette verset mer entydig enn det er grunnlag for. Grunnteksten vektlegger fellesskapet, for det er fellesskapet (κοινωνία) som er subjektet her, ikke troen. Kreitzer tar nettopp utgangspunkt i den greske teksten, og tenker derfor mer i retning av det kristne fellesskapet fremfor Filemon alene. Allikevel mener Kreitzer at dette er det vanskeligste verset i hele brevet, og byr på utfordringer knyttet til tekstfortolkning. En teori han nevner kan være at Paulus uttrykker et håp om at andre troende må finne samme tro som den Filemon har.³⁶ I så fall er rett og slett vers 6 ment til inspirasjon for andre, og at deres tro må være virksom og gi innsikt. Det Charles B. Cousar legger merke til ved vers 6, er fraværet av et futuristisk perspektiv. Han mener Paulus heller viser en slags bekymring rundt den kristne tro, for troen må komme til uttrykk i handlinger gjort av kjærlighet for Kristi ære.³⁷ Kan dette verset da være et frempek på hva Paulus senere kommer inn på? Selv tror jeg at den virksomme troen kan være en henvisning til Åndens virke. For Ånden gir innsikt og visdom, og kan vise alt det gode som er i Kristus, slik Paulus skriver. Derfor kan det være en sammenheng mellom vers 6 og Kolosserbrevet 1,9 der Paulus ber om at menigheten *må bli fylt av kunnskap om Guds vilje og få all den visdom og innsikt som Ånden gir*. Med dette kan det hende Paulus, med en forsiktig retorisk tone, håpet at Filemon selv ville forstå hva som var det gode å gjøre angående Onesimos, som jeg kommer tilbake til litt senere.

---

³⁴ Thompson, *Colossians & Philemon*, s. 211

³⁵ Thompson, *Colossians & Philemon*, s. 214

³⁶ Kreitzer, *Philemon*, s. 21

³⁷ Cousar, *Philippians and Philemon*, s. 102

Som jeg har vært inne på, kaller ikke Paulus seg apostel i sitt brev til Filemon, men «fange». I tre av brevene som er tilskrevet Paulus, kaller han seg altså noe annet enn apostel og med det reduserer sin myndighet. I tillegg til Filemonbrevet har både Romerbrevet og Filipperbrevet en innledning der Paulus kaller seg noe annet en apostel. I Romerbrevet og Filipperbrevet kaller han seg «tjener». McKnight bemerker at Paulus i stedet for å benytte seg av sin apostoliske autoritet, benytter en retorisk strategi som bygger på å høste sympati for sitt fangenskap, og samtidig demonstrere påliteligheten i det han skriver.³⁸ Jeg deler McKnights oppfatning, og mener Paulus helt bevisst spiller vekk sin autoritet med den hensikt å få gjennomslag for det han vil. Vi finner derfor både pathos og ethos her. At Paulus spiller på sitt fangenskap, og på den måten skaper medfølelse og sympati hos Filemon, er noe vi også ser senere i brevet. Paulus er sannsynligvis bevisst i sitt ordvalg, og vet at ved å fremstille seg selv som en simpel fange, vil antakelig Filemon, i ren medlidenhet til Paulus, være villig til å strekke seg langt for Paulus' skyld. I tillegg til dette omtaler Paulus Filemon som bror (ἀδελφός) innledningsvis i brevet, og med det setter han Filemon i samme relasjon til seg selv som Timoteus – han er fangens bror, skriver Roy R. Jeal.³⁹

3.3 Brevets hoveddel (vers 8-22)

Av den tradisjonelle inndelingen av Filemonbrevet, regnes versene 8-22 som brevets hoveddel. Som nevnt deles gjerne hoveddelen inn i to mindre sekvenser, da brevets hoveddel ikke består av ett tema.

3.3.1 Vers 8-9: Den aldrende Paulus

I vers 8 og 9, før Paulus presenterer Onesimos, bruker han en retorikk som er ment til å få leseren til å føle medlidenhet og sympati. Paulus presenterer seg selv som en «gammel mann» (πρεσβύτης) og en «Jesu Kristi fange»,⁴⁰ og tegner et bilde av seg selv som en som ofrer noe, i dette tilfellet ham selv for Kristi skyld, og at han har blitt gammel i tjenesten med å tjene og ofre. Paulus' fremstilling virker overbevisende og skal forhåpentligvis få Filemon til å handle slik Paulus ønsker, også fordi Paulus her fremstår som en gammel mann som er kjærlig og

---

³⁸ McKnight, *The Letter to Philemon*, s. 51

³⁹ Roy R. Jeal, *Exploring Philemon: freedom, brotherhood, and partnership in the New Society* (Atlanta, GA: SBL Press, 2015), s. 42

⁴⁰ Filem 1,9

oppmuntrende, i stedet for å komme med ulike påbud.⁴¹ Samtidig tenker jeg det er en sannhet i det, for Paulus var oppe i årene da han skrev dette, så at han anser seg selv som gammel kan både være en del av retorikken, men også en sannhet i seg selv. Definisjonen på gammel var riktignok ikke lik vår definisjon i dag, og det er fordi levealderen var kortere i antikken, noe som gjorde at personer i 40- og 50-årene ble ansett som seniorer. Ellers i brevets hoveddel bruker Paulus en deliberativ retorikk i et forsøk på å få Filemon til å handle slik han ønsker.⁴² En deliberativ retorikk handler om en beslutning knyttet til en fremtidig hendelse, og hvorvidt denne beslutningen anses som klok eller uklok.

Vers 8 og 9 er preget av komplekse retoriske strategier. Paulus går forsiktig frem med hva han faktisk kunne pålagt (ἐπιτάσσω) Filemon å gjøre, men han velger heller å oppfordre (παρακαλέω) for kjærlighetens skyld. Carl Bjerkelund mener at bruken av παρακαλέω i vers 9 forutsetter at ordet Paulus bruker om seg selv som gammel, πρεσβύτης, bør forstås som en «budbringer» fremfor «gammel mann».⁴³ Det er et ord på gresk som ligner på πρεσβύτης, nemlig πρεσβευτής som betyr «utsending» eller «ambassadør». Slik jeg forstår Bjerkelund, mener han at den som skrev brevet på vegne av Paulus kan ha hørt feil og dermed brukt feil ord, ettersom disse to ordene er svært like. Jeg tror ikke dette er tilfelle, og mener teksten må forstås slik at Paulus faktisk omtaler seg selv som en gammel mann, muligens som en del av hans retorikk.

Vi ser også i teksten at Paulus unngår å bruke ordet *apostel* (ἀπόστολος) i brevet og med det avskriver sin apostoliske autoritet. Paulus henvender seg derfor til Filemon i kjærlighet, for han var nok klar over at å utøve en apostolisk autoritet kunne gjøre mer skade enn det gjorde godt, mener Kreitzer.⁴⁴ På en annen side tenker jeg at Paulus faktisk kunne utøvd mer av sin apostoliske autoritet, for Paulus har troverdighet, og det vet Filemon. Dersom Paulus var fast bestemt på å få til noe, kunne han sannsynligvis bedt Filemon om det, og det hadde skjedd. Men som Kreitzer skriver, kan det hende Paulus så det mer hensiktsmessig å trå varsomt. I motsetning til å frasi seg sin apostoliske autoritet, har det også vært foreslått at Paulus i dette

---

⁴¹ Jeal, *Exploring Philemon*, s. 43-44

⁴² W. Hulitt Gloer og Perry L. Stepp, *Reading Paul's Letters to individuals: a literary and theological commentary on Paul's Letters to Philemon, Titus, and Timothy* (Macon, GA: Smyth & Helwys Publishing, Inc., 2008), s. 11

⁴³ Carl J. Bjerkelund, *Parakalō: Form, Funktion und Sinn der parakalō-Sätze in den paulinischen Briefen* (Oslo: Universitetsforlaget, 1967), s. 119

⁴⁴ Kreitzer, *Philemon*, s. 22

verset kommer med en form for trussel: «gjør som jeg sier, for jeg har autoriteten som en apostel til å beordre deg, en autoritet i Kristus jeg kan benytte meg av!»⁴⁵ Jeg anser det som lite sannsynlig, fordi Paulus som en del av sin retorikk, bruker i vers 9 det greske ordet *παρησία* som i retorikken betyr å snakke fritt, og han kunne i prinsippet brukt sin status og sine ferdigheter og tvunget Filemon til «å gjøre din plikt.»^{46 47} Paulus velger allikevel ikke å benytte seg av sin apostoliske autoritet, og slik jeg leser teksten fremgår det heller ikke noen trussel. Vi finner her en retorisk dobbelthet, noe jeg mener Paulus helt bevisst spiller på.

3.3.2 Vers 10-11: Onesimos

Paulus ønsker helt klart noe fra Filemon, og subjektet i hans intensjon leser vi om i vers 10, Onesimos. Han bruker en retorikk som spiller på følelser, pathos, og han omtaler Onesimos som barnet han har fått mens han sitter i lenker i vers 10. Det er ikke barnet i biologisk forstand, men bør heller forstås åndelig. Det greske verbet som er brukt her, *γεννάω*, betyr å avle, føde, eller «å bli far til». Vi finner det også i 1. Korinterbrev 4,15 der Paulus skriver til korinterne at han ble deres (åndelige) far da han ga dem evangeliet.

Ifølge Paulus var Onesimos en gang unyttig for Filemon, uten at vi vet helt hvordan han var unyttig, men nå er han blitt nyttig for både Paulus og Filemon. Onesimos kunne være nyttig for dem begge på hver sin måte. Siden Onesimos nå har kommet til tro på Jesus, er han til nytte for kirken i Kolossai og fellesskapet der, og blir da også nyttig for Filemon siden menigheten (*ἐκκλησία*) samles i hans hus. For Paulus har han åpenbart vært nyttig og til hjelp i hans arbeid med evangeliet, til tross for at han satt fengslet. Her kan Paulus oppleves noe vag, med tanke på hans egentlige intensjon. Han ordlegger seg forsiktig, men mellom linjene er det lett å tenke at han ønsker noe mer enn det han legger frem. At Paulus går så forsiktig frem, tror jeg er en taktikk han bevisst spiller på.

Thompson mener mye tyder det på at det er et ordspill på gang her: navnet Onesimos betyr nemlig «nyttig», og Onesimos var et relativt vanlig navn på slaver i antikken. At navnet til Onesimos betyr «nyttig», var nok Filemon fullt klar over, for det var nok Filemon selv som ga Onesimos det navnet. Det var vanlig at slaveeiere ga slavene nye navn. Onesimos ble ironisk

---

⁴⁵ Gloer og Stepp, *Reading Paul's Letters to individuals*, s. 26

⁴⁶ Filem 1,8

⁴⁷ McKnight, *The Letter to Philemon*, s. 78

nok først nyttig da han tjente Paulus og ikke sin egen eier.⁴⁸ Også her gjør Paulus bruk av retoriske virkemidler. Paulus fremstiller Onesimos som en som har gjennomgått en forandring, og her ser vi at han tar i bruk logos-argumentasjon, og denne fremstillingen er et grep som gjør at Filemon nå ser Onesimos på en annen måte enn tidligere ved å skape en kontrast i bildet av Onesimos slik han var og slik han er nå – «den unyttige (ἄχρηστος) slaven er nyttig (εὐχρηστος)».⁴⁹

3.3.3 Vers 12-14: Det er som om jeg sender mitt eget hjerte

Videre i brevets hoveddel, som jeg vil dekke i det følgende, skriver McKnight har blitt kalt et «mesterstykke av overtalelse». Det finnes også mange som ikke er enige i dette, og mener Paulus' retorikk her gjør bruk av manipulasjon og utpressing.⁵⁰ Dette er noe jeg kommer tilbake til flere ganger i løpet av oppgaven, og selv om Paulus' retorikk kan ha en undertone av manipulasjon, er det så langt jeg kan se ikke belegg for å hevde utpressing.

Paulus kjente Loven, mesteparten av sitt liv hadde han brukt til å studere de gamle skriftene. Han skriver selv i Filipperbrevet 3,5 at han er en *lovlydig fariseer*, og at han derfor visste hva som var tillatt og ikke i den jødiske tro. Når Paulus da skriver i brevet til Filemon at han skal sende Onesimos tilbake, er det verdt å se på en lov i GT⁵¹ som Paulus garantert kjente til. Den sier at en israelitt ikke skal sende en rømt slave tilbake til eieren sin, men la han bo hos seg og behandle ham godt. Allikevel mener McKnight at det ikke så ut til at Paulus mente denne loven hadde noe med slaven Onesimos og denne situasjonen å gjøre. Hverken Toraen eller romersk lov betyr noe her, for det som veier tyngst er kjærligheten – og ved at Onesimos og Filemon gjenforenes kan Filemon så sende Onesimos tilbake til Paulus så han får hjelp med evangeliseringen.⁵² Jeg er enig med McKnight, for slik jeg ser det overskrider Paulus her lover og regler til fordel for evangeliet og fellesskapet i Kristus. Med Kristus følger noe nytt og bedre, en ny pakt som overskrider det gamle, og det tror jeg Paulus hadde i tankene. Et godt eksempel er 2. Korinterbrev 3,6 hvor Paulus skriver om Gud som har gjort de Kristustroende «*til tjenere for en ny pakt som ikke bygger på bokstav, men på Ånd*».

---

⁴⁸ Thompson, *Colossians & Philemon*, s. 218

⁴⁹ Jeal, *Exploring Philemon*, s. 45

⁵⁰ McKnight, *The Letter to Philemon*, s. 75-76

⁵¹ 5. Mos 23,15-16

⁵² McKnight, *The Letter to Philemon*, s. 89-90

Paulus gjør det i alle fall klart at han tenker å sende Onesimos tilbake til Filemon. Det fremstår som en sjenerøs handling ettersom Paulus nettopp har gjort det klart hvor nyttig Onesimos er for ham, ettersom Paulus understreker sine egne behov og lengsler i hans *σπλάγχνα*⁵³ som blir personifisert i Onesimos.⁵⁴ Dette greske ordet bruker Paulus tre ganger i brevet. Vi finner det også brukt blant annet i Filipperbrevet 1,8 der Paulus skriver at han «*lengter etter dere alle med Kristi Jesu hjertelag (σπλάγχνα)*.» Paulus virker altså til å «kle» seg med Kristi hjertelag i Filipperbrevet.

At Paulus mener at det å sende Onesimos tilbake til Filemon er som å sende sitt eget hjerte, er utvilsomt en pathos-retorikk som spiller på følelser, og er ment til å rokke noe ved Filemon. Det er et ganske kraftig utsagn, som understreker hvor sterkt båndet mellom Paulus og Onesimos er blitt, og hvilken nytte Paulus har hatt av Onesimos den tiden de har vært sammen. Så kan man jo stille spørsmålstegn ved om dette er et bevisst, retorisk utsagn fra Paulus sin side, eller om han faktisk mener at det å sende Onesimos tilbake er en direkte smertefull handling, i tillegg til et stort offer for ham. I så fall kan det være at både retorikk og ekte følelser veves sammen.

3.3.4 Kristus som forbilde

Paulus bruker et kraftig og personlig språk for å vinne sympati av Filemon på vegne av Onesimos. Vi kan lese at Paulus ikke kun ønsker sympati fordi han selv sitter i fengsel, men han ønsker åpenbart også sympati for Filemon og hans situasjon. Filemon har tross alt mistet slaven sin, og dessuten er Onesimos også i en situasjon som kan vekke sympati. Av den klassiske retorikkens kategorier, bruker Paulus *pathos* som spiller på følelser hos Filemon – i motsetning til *ethos* eller *logos*, mener Thompson.⁵⁵ At det også er følelser involvert for Paulus' egen del, er ganske sikkert. Etter at Onesimos ble omvendt, behandlet Paulus han som sin egen sønn, og kaller ham «mitt hjerte».⁵⁶

Til nå har vi sett hvordan Paulus først og fremst gjør bruk av *pathos* i sin retorikk, hvor han søker å vekke følelser hos Filemon. Følelsene han spiller mest på mener jeg er sympati, ikke

---

⁵³ På gresk betyr dette ordet innvoller, inkludert hjerte, men brukes ofte om noe man har en dyp kjærlighet for.

⁵⁴ Jeal, *Exploring Philemon*, s. 47

⁵⁵ Thompson, *Colossians & Philemon*, s. 217

⁵⁶ Cousar, *Philippians and Philemon*, s. 103

for å understreke noen poenger, men for å lede mottakeren, Filemon, i den retningen han ønsker. Paulus ønsker tydelig å beholde Onesimos lenger, selv om han vet at juridisk sett tilhører han Filemon og at han derfor ikke kan beholde ham så mye lenger. I vers 13 fremstiller Paulus seg igjen som en fange, for han «bærer lenker for evangeliets skyld.» Her er det fra Paulus sin side tydelig bruk av ethos, for han bygger troverdighet ved å få frem at han tross alt lider for evangeliets skyld. I tillegg til dette kan vi merke at Jesus-fortellingen ligger i bakgrunnen, for Paulus skriver seg retorisk inn i Jesus-fortellingen i form av hans lidelse. Hele Paulus' etikk er en stadig fremstilling av Jesus. Han setter seg selv lavt, og gjør med det klart at han er i en posisjon der det hadde vært svært hjelpelig med et ekstra par hender. Onesimos har til nå vært denne hjelperen. Men nå skal Onesimos tilbake til Kolossai, og det er av hva vi leser i brevet, tungt for Paulus. Paulus skriver at han gjerne skulle beholdt Onesimos en stund til, det legger han på ingen måte skjul på. Dersom man leser vers 13 kan man se at Paulus regelrett ber Filemon om å sende Onesimos tilbake til seg, riktignok ikke direkte skrevet, men implisitt i teksten, mener Tsibu.⁵⁷ McKnight mener verset likeså vel kan handle om Paulus' lydighet mot romersk lovgivning, som forbød noen å oppbevare en rømt slave. Ved å beholde Onesimos kunne Paulus i verste fall selv straffes.⁵⁸ Jeg tror ikke det var det som bekymret Paulus mest, han satt tross alt allerede i fengsel, og det var i fangenskap han fikk hjelp av Onesimos. Jeg mener derimot at Tsibu er inne på noe sentralt, at Paulus har nytt så godt av Onesimos' tjenester at han aller helst skulle sett at det fortsatte slik.

3.3.5 Vers 15: «Kanskje ble han tatt fra deg en stund»

Etter at Paulus har gjort det klart hvor mye Onesimos betyr for ham, og hvilken nytte han har hatt av å ha Onesimos hos seg, ser det ut til at Paulus prøver seg på en forklaring på hva som har skjedd og hvorfor. En slags teori, virker det som. Det kan hende Onesimos ble tatt (eller flyktet) fra Filemon, for at Filemon til slutt kunne beholde ham for evig. Det er viktig å merke seg at når Paulus skriver at Filemon skal få beholde Onesimos for evig, er det ikke ment som slave, men som en bror. Relasjonen mellom Filemon og Onesimos som brødre i Kristus har et evighetsperspektiv, og jeg mener det er slik Filemon får «beholde» Onesimos.

---

⁵⁷ Tsibu, «Evaluating the Rhetoric of Paul's Letter to Philemon», s. 52

⁵⁸ McKnight, *The Letter to Philemon*, s. 91

Paulus har en noe autoritativ fremtoning, men går allikevel forsiktig frem da han begynner setningen med *τάχα*, som kan oversettes med «kanskje», noe som bygger det opp til et spørsmål. I tillegg bruker Paulus et verb i passiv (en slags guddommelig passiv), *ἐχωρίσθη* av verbet *χωρίζω* som betyr å skille eller separere, og danner da et bilde av at Onesimos ikke forlot Filemon av egen vilje, men av en annen kraft. Dermed mener Jeal det blir opp til Filemon å forestille seg hvilken kraft det var som tok Onesimos vekk – kanskje Gud, eller Kristus som selv holder Paulus fanget slik det kommer frem i teksten.⁵⁹ Ved å begynne setningen med «kanskje» bruker Paulus en retorikk som inviterer Filemon til å vurdere noe heller enn at det skjer med tvang.⁶⁰ For Paulus skriver i vers 14 at det gode Filemon gjør skal skje frivillig, og ikke av tvang.

Paulus ser ut til å peke på en større mening bak det som har skjedd, og han bruker en a minore ad maius-strategi (fra det mindre til det større). Onesimos forlot Filemon kun for en stund, for at Filemon da skulle få beholde Onesimos for evig. Hva er en stund, og hva er for evig? Som nevnt gir ikke teksten noe godt svar på hvem som tok Onesimos vekk for en stund, på grunn av verbet i passivform, men Paulus konstaterer uansett at den midlertidige adskillelsen skal ende med en *evig* gjenforening.⁶¹ Det kan virke som Paulus mener at for Filemons del er det verdt å «miste» Onesimos for en periode, fordi det vil betale seg i det lange løp da Filemon får beholde Onesimos *for evig*. Retorikken som benyttes her spiller på en forventning, men også et offer. Fordi Onesimos ble tatt fra Filemon en stund, og det er et slags offer for Filemon, vil han til slutt komme godt ut av det fordi han da får beholde Onesimos for evig og alltid.

Det er ikke til å komme utenom at Paulus mener han ofrer mye ved å sende Onesimos tilbake. Selv om han fører en retorikk som skal få Filemon til å føle at det er verdt å miste Onesimos for en stund, for så å få ham tilbake for alltid, ligger det i kortene at det koster mye for Paulus. Igjen kan vi se at Paulus gjør bruk av Jesus-fortellingen, ved at han selv skriver hvor mye han ofrer. Paulus uttrykker i vers 13 at han gjerne skulle beholdt Onesimos. Jeal mener han spiller på Filemons empati ved å fremstille seg som en fange som ofrer mye ved å sende Onesimos tilbake.⁶² Paulus får allikevel frem i brevet at Filemon sitter med en viss autoritet, en autoritet

---

⁵⁹ Jeal, *Exploring Philemon*, s. 48

⁶⁰ McKnight, *The Letter to Philemon*, s. 93

⁶¹ Kreitzer, *Philemon*, s. 26

⁶² Jeal, *Exploring Philemon*, s. 47

Paulus anerkjenner ved at han ikke vil gjøre noe uten Filemons samtykke, som han skriver i vers 14. Samtidig reiser det seg et annet spørsmål: om ikke Onesimos hadde blitt tatt vekk for en stund, hadde ikke Filemon da fått beholde ham uansett? Det er vanskelig å gi et entydig svar på det, eller med sikkerhet si hva som ligger til grunn for Paulus' utsagn om at Onesimos *kanskje* ble tatt vekk for en stund. En teori Beale kommer med er at uttrykket «kanskje» indikerer at Paulus ikke ville anta at Filemon ville reagere på en positiv måte, og ville derfor la resultatet av en eventuell respons stå som tentativ.⁶³ Hvis Beales teori stemmer, mener jeg at i dette ligger også Paulus sin fraskrivelse av sin apostoliske autoritet, for så lenge Paulus ikke fremtrer med autoritet, kan han heller ikke forvente at Filemon gjør akkurat det han ser for seg.

3.3.6 Vers 16: Ikke lenger som en slave

Her mener jeg at brevet når et klimaks. På en måte har hele brevet bygget seg opp til det som kanskje er Paulus' intensjon med hele sitt brev til Filemon. Denne setningen bygger videre på vers 15, der Paulus skriver at Onesimos kanskje ble tatt vekk fra Filemon for en stund, slik at han kunne beholde ham for evig. I samme setning kommer da disse ordene: *ikke lenger som en slave, men som noe mye mer* (som jeg kommer tilbake til nedenfor). Det er kun i vers 16 vi finner det greske ordet for slave, δοῦλος. Hva er det Paulus mener med det han skriver her? Ber Paulus regelrett Filemon om å frigjøre Onesimos fra alle sine plikter som slave i huset? At Onesimos skal vende tilbake som noe mer enn en slave, har vært gjenstand for ulike tolkninger. McKnight mener det enten kan være snakk om å overskride de tradisjonelle sosialstatusene i det romerske samfunnet, eller at Paulus indirekte trygler om Onesimos' løslatelse.⁶⁴ Kreitzer derimot mener vers 16 er brevets teologiske hjerte, for i dette verset utfordrer Paulus Filemon til å utøve kristen forsoning i praksis ved å frigjøre Onesimos fra slaveriet.⁶⁵ Beale mener det ikke finnes nok bevis for å hevde at Paulus ber Filemon om å frigi Onesimos. Han mener at når Paulus skriver om Onesimos som noe mye mer enn en slave, som en elsket bror, indikerer det at Onesimos fortsatt er en slave, men at Filemon ser på Onesimos som noe mer enn en slave, og at Filemon skal elske Onesimos tross slavestatusen fordi han også er «i Herren».⁶⁶ Her holder jeg mest med Kreitzer, for jeg mener Paulus indirekte ber Filemon utøve en kristen, broderlig

---

⁶³ Beale, *Colossians and Philemon*, s. 421

⁶⁴ McKnight, *The Letter to Philemon*, s. 96-97

⁶⁵ Kreitzer, *Philemon*, s. 26

⁶⁶ Beale, *Colossians and Philemon*, s. 424

praksis, og at ved å løslate Onesimos fra slaveriet vil det gagne kirken, spesielt i Kolossai, men også utover grensene. Jeg tror Paulus så dette med et langsiktig perspektiv, og ved at Onesimos ble løslatt ville enda en broder i Kristus kunne bidra til evangeliets fremgang uten å være bundet til et bestemt sted (som en slave i husholdet). For meg fremstår det som om Paulus er fanget mellom to verdener: på den ene siden respekterer han romerske lover og normer (som aksepterte slaveriet), men på den andre siden prøver han å leve etter Kristi bud om kjærlighet og likhet. Dette skaper en tydelig spenning i brevet. Det kan se ut til at Paulus ønsker seg en radikal omstilling, ikke bare i forholdet mellom Filemon og Onesimos, men med hele husmenigheten. Hele menigheten må akseptere Onesimos, for dersom Filemon gjør som Paulus vil og tar imot Onesimos, vil det si at hans status er på lik linje med *alle* i menigheten.⁶⁷ Med en status på lik linje med hele menigheten, ville det innebære at Onesimos også ble inkludert i det hellige måltidet, og at han fikk være del av nattverdfellesskapet fremfor å være slaven som serverer og gjør alt klart.

På en måte virker Paulus ivrig på å tilrettelegge for en gjenforening mellom Onesimos og Filemon, til tross for at han da ikke lenger har Onesimos til hjelp i sitt misjonsarbeid, mener Cousar.⁶⁸ Det kan godt hende at Paulus gjør dette som en del av sin retorikk, at han er bevisst på hva som eventuelt kan komme ut av denne situasjonen. Han vet jo at han sender en slave tilbake til sin eier. Hva Onesimos tenker om dette, kommer aldri frem i brevet. Om han så på seg selv som noe mer enn Filemons slave, blir bare spekulasjoner. At Onesimos forlot Paulus med nye perspektiver på liv og død, mener jeg er ganske sikkert ettersom Onesimos var kommet til tro på Jesus ved hjelp av Paulus.

Selv om Paulus kanskje antok noe, visste han ikke hvordan Filemon ville reagere overfor slaven sin. Han sendte derfor Onesimos med et brev, i håp om at det skulle skape en barmhjertig handling overfor slaven. På den måten gir Paulus Filemon muligheten til å gjøre en god gjerning, i lys av Paulus' eget eksempel.⁶⁹ Flere ganger i brevet påpeker Paulus sin situasjon, at han er i lenker for evangeliets skyld, og benytter retorikkens ethos. Gjennom å bruke en retorikk der han stadig påminner leseren om sin uheldige situasjon, kan Paulus ha tenkt at det

---

⁶⁷ Gloer og Stepp, *Reading Paul's Letters to individuals*, s. 22

⁶⁸ Cousar, *Philippians and Philemon*, s. 104

⁶⁹ Tsibu, «Evaluating the Rhetoric of Paul's Letter to Philemon», s. 52

kom til å bli lettere for Onesimos å vende hjem igjen og bli tatt imot av Filemon som noe mer enn en slave. Beale skriver at i samme stund burde Filemon huske på at Onesimos, som slave, er blitt fri i Kristus. Og Filemon selv, som en fri mann, er blitt en Kristi slave.⁷⁰

3.3.7 Men som en elsket bror

McKnight peker på det faktum at Onesimos er blitt noe mer enn en slave (men dog fremdeles en slave), og at Paulus vektlegger fremfor alt forsoningen i Kristus. Onesimos' nye merke er derfor ikke «fri», men «bror».⁷¹ Ja, Onesimos har blitt en bror gjennom forsoningen i Kristus, han er blitt en del av fellesskapet mellom alle troende. Men allikevel mener jeg det ligger noe mellom linjene i det Paulus skriver, og det er at han ideelt sett skulle sett at Onesimos fikk fritak fra alle sine plikter som slave så han kunne hjulpet sine brødre i Kristus, i dette tilfelle Filemon og Paulus. Med hjelp så mener jeg i kirken, og i arbeidet med evangeliet. Allikevel er det debatt rundt hva Paulus legger i ordet «bror» (ἀδελφός). Er Onesimos nå en spirituell bror i kristen forstand, eller som en adoptert bror? Det har også vært foreslått, som jeg har nevnt tidligere, at Onesimos var Filemons biologiske bror, noe jeg mener er lite sannsynlig. Uansett mener Kreitzer det ser ut til at Paulus utfordrer Filemon til å utøve kristen praksis i form av frigivelse av Onesimos. Derfor skal Onesimos ikke lenger bli sett på som en slave, men aksepteres som en bror.⁷²

Paulus legger altså føringer for en ny vei – med en oppfordring til Filemon om å ta imot Onesimos som en bror, fremfor en slave (som han juridisk sett var). At Onesimos nå ansees som en bror i Kristus, har praktiske konsekvenser for hvordan Filemon nå bør behandle Onesimos, jf. Kolosserbrevet 4,1 som forteller hvordan en herre skal behandle slaven sin.⁷³ Vel og merke holder teksten fra Kolosserbrevet fast på skillet mellom en slave og en mester, selv om Paulus i Filemonbrevet peker på Onesimos som en bror fremfor en slave. Slik Paulus ser det er Onesimos nå en bror av Filemon, og for Paulus selv er Onesimos hans åndelige sønn. Siden både Filemon og Onesimos kom til tro ved hjelp av Paulus, kan de begge ses på som «barn» av Paulus, i åndelig forstand. Selv om Paulus er «far» til begge to, så er det deres relasjon som brødre i Jesus Kristus og at de tilhører Gud Fader, som legger grunnlaget for deres nye

---

⁷⁰ Beale, *Colossians and Philemon*, s. 423

⁷¹ McKnight, *The Letter to Philemon*, s. 97

⁷² Kreitzer, *Philemon*, s. 26

⁷³ Thompson, *Colossians & Philemon*, s. 220

relasjon til hverandre og for Paulus' oppfordring til dem, til tross for at den ene i prinsippet er underlagt den andre. Thompson minner også om at Paulus aldri kaller Filemon for mester (κύριος).⁷⁴ Paulus benytter seg derfor av en logos-argumentasjon her: Onesimos er blitt en ny bror i Herren.

I vers 16 kan vi se en pathos-retorikk som fremdeles spiller på følelser, men muligens i noe mindre grad. Paulus referer til Onesimos som en bror nå fremfor en slave, og skriver at det er slik han ser Onesimos.⁷⁵ Paulus sidestiller Filemon med slaven sin, uten å vite hvordan Filemon ville reagere på det, og han ser på dem begge som sine brødre. Jeal mener da at målet må være at Filemon skal se på Onesimos som *sin* bror, både i kjøttet og i Herren, slik vers 16 avslutter.⁷⁶ For vi vet jo hvordan Paulus så på alle de som delte troen på Jesus – de var alle søsken i Kristus.

3.3.8 Vers 17: «Ta imot ham som meg selv»

Paulus har bedt Filemon ta imot Onesimos som en elsket bror, fremfor en slave. Nå drar Paulus den enda litt lenger da han ber Filemon ta imot Onesimos som om det var Paulus selv som kom. Tsibu mener dette forsterkes ved at Paulus bruker det personlige pronomenet *meg* (με), som understreker at Filemon ikke bare skal ta imot Onesimos, men ta ham imot som om det var Paulus selv som sto foran ham.⁷⁷ Paulus' bruk av retorikk her bygger på en forståelse for Filemon om at det han gjør, eller *ikke* gjør, mot Onesimos gjør han også mot Paulus, og vi finner her en logos-argumentasjon. Slik jeg ser det er dette med på å legge press på Filemon, som igjen skal få ham til å fatte riktig beslutning som kommer både Paulus, Onesimos samt Filemon til gode.

Når Paulus kommer med sin direkte oppfordring til Filemon om å ta imot Onesimos som om det var Paulus selv, brukes verbet προσλαβοῦ som står i imperativ, og kommer fra det greske ordet προσλαμβάνω som betyr «å ta imot» eller «å akseptere». Paulus skriver i vers 17 «*hvis du mener du har fellesskap med meg*», og Jeal mener det er en setning som kan tolkes manipulativ og plasserer Filemon opp i et hjørne. Paulus har allerede fremstilt Filemon som en medarbeider, en med kjærlighet som gjør at de hellige er ved godt mot. At Paulus da setter

---

⁷⁴ Thompson, *Colossians & Philemon*, s. 219

⁷⁵ Filem 1,16: *Det er han sannelig for meg.*

⁷⁶ Jeal, *Exploring Philemon*, s. 50

⁷⁷ Tsibu, «Evaluating the Rhetoric of Paul's Letter to Philemon», s. 54

«spørsmålstegn» ved deres forhold, som om en av dem er usikre, legger enda mer press på Filemon. Å se for seg Filemon som nekter å ta imot ham som bror, eller som om det var Paulus selv, danner et bilde av ham som en negativ og slem mann, mener Jeal.⁷⁸

Paulus gir Filemon en mulighet til å gjøre det gode, han oppfordrer Filemon til å gjøre det som for Paulus regnes som den rette ting å gjøre når Onesimos omsider vender tilbake. Vi vet ikke med sikkerhet hva Onesimos vendte tilbake til, eller hvordan husstanden i Filemons hus var. Å se bort fra brutaliteten og volden slaver opplevde, er å se bort fra det åpenbare. Vi bør ikke anta at Filemon var en enestående mann, og at Onesimos bare hadde levd godt, mener Tsibu.⁷⁹ Som jeg skrev innledningsvis i denne oppgaven, var det å være slave i antikken ikke et særlig godt liv, og slavene levde ofte under vold og undertrykkelse. Men det er i alle fall sikkert at Paulus legger føringer for en gjenforening mellom Onesimos og Filemon. For alt vi vet kan Onesimos ha fryktet straff etter å ha forlatt eieren sin, men dersom Filemon tar imot Onesimos som om det var Paulus selv burde det gå greit. For å straffe Onesimos er som å straffe Paulus, og det ville neppe Filemon gjøre. Det Paulus gjør er å skape en form for garanti for Onesimos; ved å sidestille seg selv med Onesimos håper han Filemon vil være nådig mot slaven sin. Jennifer Glancy benytter et begrep i sin bok, «body double», som betyr at slaven fungerte som en representasjon av sin eiers kropp, nesten som surrogati. Det innebar at det man gjorde mot slaven (f.eks. vold eller overgrep) gjorde man mot eieren.⁸⁰ Paulus blir som Onesimos' «body double», han blir Onesimos' alter ego. Og dersom Paulus og Onesimos står på samme linje, vil det forhåpentligvis gjøre at Filemon anser Onesimos som en elsket bror fremfor en slave.

Dersom det var slik at Filemon leste dette brevet høyt i sitt hus med menigheten samlet, legger det enda større press på Filemon om å ta en riktig avgjørelse. Med mange tilhørere til stede skapes en forventning om hvordan han skal agere. Selv om Paulus forsikrer om at ikke noe skal skje av tvang, er likevel presset på Filemon stort. Jeal mener derfor det er lett å forestille seg Filemon svettende mens han ser seg over skulderen på de i husmenigheten sin, klar over det gode han bør gjøre.⁸¹

---

⁷⁸ Jeal, *Exploring Philemon*, s. 50

⁷⁹ Tsibu, «Evaluating the Rhetoric of Paul's Letter to Philemon», s. 57

⁸⁰ Glancy, *Slavery in early Christianity*, s. 15

⁸¹ Jeal, *Exploring Philemon*, s. 48

3.3.9 Vers 18-19: «Det du skylder meg: Deg selv»

Ved å lese versene 18 og 19 får man helt klart et inntrykk av at Onesimos faktisk har gjort noe mot Filemon, en handling som har resultert i økonomisk tap eller lignende. Men noe som er viktig å merke seg er Paulus' formulering. Han fremstiller Onesimos som noen som *kan*⁸² ha gjort noe galt, uten at den gale hendelsen beskrives. Paulus vil betale det Onesimos eventuelt skylder, og han understreker dette ved at han selv fører pennen med sine egne ord (1. person entall, ἐγώ) – både det han sier og det at han vil betale.⁸³ Dette virker til å være viktig for Paulus, ettersom han føler det nødvendig i vers 19 å understreke at han fører pennen med egen hånd. Ofte hadde Paulus noen som skrev for seg (f.eks. Timoteus, eller Tertius som skrev Romerbrevet (Rom 16,22)). Et liknende eksempel finner vi i Galaterbrevet 6,11: «*Se hvor store bokstaver jeg bruker når jeg egenhendig skriver dette til dere*».

På hvilken måte skylder Filemon seg selv til Paulus? Flere forskere, deriblant McKnight, tror det kan referere til Filemons egen omvendelse, der han fikk evig liv i Kristus gjennom Paulus' evangelisering.⁸⁴ Det er tydelig at dette er noe som Paulus kan bruke for å legge press på Filemon. Samtidig trer Paulus forsiktig frem, og skriver at han ikke vil snakke om det Filemon skylder ham. Det er viktig å se på setningene før denne, for å få en forståelse av hvorfor Paulus skriver som han gjør, og hans retoriske fremtreden i denne delen av brevet.

Hvordan anvender egentlig Paulus retorikk i denne delen av brevet? Akkurat her kan det se ut til at retorikk og manipulasjon veves sammen. Filemon sørget for at de hellige var ved godt mot, og nå må han sørge for det samme for Paulus. Filemon blir manipulert, ved at han blir gjort oppmerksom på hva han faktisk skylder Paulus: sitt eget liv. At Filemon gjør noe annet enn det Paulus ønsker, mener Jeal derfor er lite sannsynlig.⁸⁵ At Filemon skylder sitt liv er én side ved brevet, men som nevnt fremkommer det også et økonomisk aspekt her. Paulus gir en finansiell garanti om at han skal betale hva enn Onesimos måtte skylde. Det er kun her i NT det greske ordet ἀποτίνω er brukt, og som betyr å «tilbakebetale/gjengjelde».⁸⁶ Det Paulus rett og slett gjør, er å inkludere et gjeldsbrev der han forplikter seg til å betale det Onesimos eventuelt

---

⁸² Filem 1,18: *Hvis (gresk εἰ) han har gjort deg urett, eller skylder deg noe, så sett det på min regning!*

⁸³ Jeal, *Exploring Philemon*, s. 50-51

⁸⁴ McKnight, *The Letter to Philemon*, s. 105

⁸⁵ Jeal, *Exploring Philemon*, s. 52

⁸⁶ Kreitzer, *Philemon*, s. 28

måtte skylde. Det er en tydelig bruk av logos-argumentasjon her, fordi Paulus' resonnement bygger på at enhver hindring, også økonomiske, ikke trenger å stå i veien for en forsoning. At Paulus tar på seg gjelden til Onesimos kan tyde på at dette er et sårt tema hos Filemon. Paulus hadde heller ikke nevnt dette dersom han ikke var klar over hva galt Onesimos hadde gjort. På den måten identifiserer Paulus seg ikke bare med Onesimos ved å sette seg i hans posisjon, men også ved å sette seg lavt slik Kristus gjorde på korset.⁸⁷ Paulus' retorikk her går altså ut på at han «ofrer» seg, han tar på seg gjelden (eller skylden) til Onesimos, og gir Filemon en garanti om at alt skal tilbakebetales. Igjen skriver Paulus seg inn i Jesus-fortellingen. Som Filemons åndelig far minner samtidig Paulus Filemon på at han selv står i gjeld, ikke i form av penger, men sitt eget liv. Paulus «presser» på med et utsagn i vers 19 som han håper vil påvirke: *Jeg vil ikke snakke om det du skylder meg: Deg selv.* Paulus har overtaket, og Filemon befinner seg i en sosialt vanskelig situasjon.⁸⁸ Særlig vanskelig var situasjonen dersom Filemon leste brevet høyt mens menigheten var samlet i huset hans.

3.3.10 Vers 20-21: La meg ha nytte av deg i Herren!

I vers 20 skriver Paulus at han ønsker å ha nytte av Filemon i Herren. Dette skriver han etter å ha gjort Filemon oppmerksom på at han selv står i gjeld til Paulus. Det er verdt å se på verbet Paulus benytter, *ὀνίναμαι*, som kan oversettes «å være nyttig». Dette verbet har samme rot som navnet Onesimos (Ὀνήσιμος), og Paulus ser ut til å bruke dette bevisst.⁸⁹ Paulus ber altså Filemon være nyttig for ham, slik Onesimos er nyttig for dem begge. Forsøker simpelthen Paulus å være litt morsom her?

Paulus fremstår egentlig ganske sikker på at Filemon vil gjøre det han ber om, enda han går forsiktig frem. I vers 21 skriver Paulus at «*Ja, jeg vet at du vil gjøre enda mer enn det jeg ber om.*» Det er en spenning her, for tidligere i brevet, i vers 14, skriver Paulus at det Filemon gjør skal skje frivillig (ἐκούσιος). Med andre ord skal Filemons handlinger ikke skje ut av tvang. Men fra frivillig i vers 14, skjer det en endring i vers 21 der Paulus skriver at han stoler på at Filemon vil adlyde (ὕπακούω) Paulus, han *vet* at Filemon vil gjøre mer enn det Paulus ber om. Vi ser lydighetstanken her. Samtidig er det noe usikkerhet rundt hva Paulus egentlig sikter til,

---

⁸⁷ Thompson, *Colossians & Philemon*, s. 224

⁸⁸ Jeal, *Exploring Philemon*, s. 51

⁸⁹ Thompson, *Colossians & Philemon*, s. 218

om han faktisk ber Onesimos løslates fra slaveriet. Løslatelse av slaver skjedde som regel etter at deres (trofaste) tjeneste var endt, men det ville vært unaturlig for Filemon å frigi Onesimos, som åpenbart ikke hadde utøvd noen særlig trofast tjeneste mot sin eier. Thompson mener derfor Paulus' forespørsel kan handle om å ikke utsette den planlagte frigivelsen av Onesimos til tross for tidligere hendelser. Selv om Filemon friga Onesimos, ville de fortsatt være brødre og bundet sammen i Kristus, mener hun.⁹⁰

3.3.11 Vers 22: Gjør et gjesterom klart for meg

At Paulus avslutningsvis i brevet ber Filemon gjøre klart et gjesterom, er ganske så interessant. Det virker som om Paulus hadde en tanke om at han ville komme og se i etterkant av å ha skrevet brevet, hvordan ting var og om det han skrev hadde båret frukter. Han var nok mest interessert i Onesimos, og hvordan forholdet mellom Filemon og Onesimos hadde blitt etter Onesimos' hjemkomst. Paulus gir Filemon nærmest en ordre om å gjøre klart gjesterommet, og beveger seg med det vekk fra den mer rådførende linjen han har ført til nå. Det er vanlig å anta at Paulus ber Filemon gjøre klart et rom i det huset Filemon bodde i, og der husmenigheten samlet seg.⁹¹ Samtidig må vi også anta at Onesimos faktisk dro tilbake til Kolossai og ga Filemon dette brevet. Sannsynligvis skjedde det, ettersom brevet er bevart. Men dersom Onesimos fryktet straff ved sin hjemkomst kunne han like godt å ha flyktet videre til et annet sted. Jeg tror Onesimos reiste hjem til Kolossai, og kanskje med en viss selvtillit om at han var blitt en bror i Kristus, godt oppmuntret av Paulus. Vi vet ikke om Onesimos leste brevet på forhånd, men uansett forteller brevet oss at Paulus gikk god for Onesimos, og dersom Onesimos hadde lest dette ville det være en ekstra motivasjon til å reise hjem, mener jeg.

Paulus gir ingen garanti for at han faktisk kommer, men det er heller et håp fra hans side. Han håper å bli løslatt, så han kan besøke Filemon, og ber ham derfor gjøre klart for dette. Siden Paulus satt fengslet, ventet han mest sannsynlig på en rettssak eller en dom. Uansett mener han at dersom han blir løslatt, er det på grunn av bønn.⁹² Dersom bønnens kraft gjorde så Paulus ble løslatt, er det klart hvilket mål han da hadde, nemlig å reise til Kolossai og besøke Filemon (og Onesimos).

---

⁹⁰ Thompson, *Colossians & Philemon*, s. 226

⁹¹ Jeal, *Exploring Philemon*, s. 53

⁹² Thompson, *Colossians & Philemon*, s. 226-227

Sannsynligheten for at Paulus ville komme til Kolossai la et visst press på Filemon med tanke på hva Paulus ba om i brevet, men også fordi de kom til å møtes ansikt til ansikt i en kirkelig kontekst. Presset på Filemon ble nok forsterket mener Beale, i det at kirken fulgte med på Filemons respons på Paulus' formaninger.⁹³ Som nevnt var det en sannsynlighet for at Filemon leste brevet høyt mens menigheten var samlet i huset hans, noe som la et press på Filemon og bygde en forventning blant tilhørerne – en forventning om hva Filemon burde gjøre. Paulus har gjennom brevet brukt en retorikk som har hatt som mål å vekke følelser som blant annet sympati hos Filemon, men også understreke sin troverdighet i det han skriver. Han runder av med å skape en forventning hos Filemon, en forventning om at han en dag kommer. Når han eventuelt skulle komme, kunne ikke Filemon vite.

3.4 Avslutning (vers 23-25)

Paulus avslutter sitt brev med å overrekke hilsener på vegne av flere, blant annet sin medfange Epafras, og avslutter med en nådehilsen. At Epafras hilser til Filemon, legger mer press på Filemon da Epafras mest sannsynlig er grunnleggeren av menigheten i Kolossai, og samtidig har vært delaktig i Filemons husmenighet.⁹⁴ Hva Filemon satt igjen med etter å ha lest dette brevet, er vanskelig å si. Hva som skjedde etterpå, finnes det ingen klare svar på. Om Paulus noen gang besøkte Filemon, er også usikkert. Om han gjorde det, kan man bare spekulere i hva som møtte ham, særlig med tanke på Filemon og Onesimos. Ble de gjenforent? Ble det slik Paulus så for seg? Vi vet ikke for sikkert, men kan bare gjøre antagelser. Men at Filemonbrevet har overlevd, og blitt en del av den bibelske kanon, mener Tsibu tyder på at Filemon samtykket i det Paulus fremla i brevet og at Onesimos ble frigjort.⁹⁵

4 Paulus om slaveriet

I flere av sine brev skriver Paulus om slaveriet, men i ulike kontekster. Han skriver om å være en Kristi slave/tjener, slik han omtaler seg selv i Filipperbrevet, men han skriver også om å være en slave under synden i Romerbrevet 6,6. John Byron skriver at teologen I.A.H. Combes har forsket på Paulus og slaveri. Han mener Paulus' bruk av slavemetaforer er sterkt knyttet til temaet død, noe vi kan se i Romerbrevet 6,6-7. Slaveri er det samme som sosial død, for ved å

---

⁹³ Beale, *Colossians and Philemon*, s. 435

⁹⁴ McKnight, *The Letter to Philemon*, s. 112

⁹⁵ Tsibu, «Evaluating the Rhetoric of Paul's Letter to Philemon», s. 56-57

bli en slave dør ens gamle liv, og det nye livet blir gitt av slaveeieren. For Paulus så døde det gamle livet under synden idet man gjennomgikk dåpen, og det nye livet (som slave) under Kristus begynte.⁹⁶

Å bruke slavemetaforer var derfor en måte Paulus kunne appellere til menighetene, da slaveriet var en stor og viktig del av samfunnet i antikken. Men Paulus tematiserer egentlig ikke slaveriet i Filemonbrevet, han hverken fordømmer eller aksepterer det. Hvorfor han ikke gjør det, er vanskelig å besvare, men noen teorier er allikevel lansert. Longenecker og Still skriver at en teori kan være at Paulus ikke ville eller kunne se på slaveriet som noe negativt i seg selv. En annen teori er at Paulus var overbevist om Kristi tilbakekomst hvert øyeblikk, noe som gjorde ham mindre opptatt av sosiale strukturer og praksiser. En siste teori er at Paulus tenkte det ikke var hans plass å pålegge troende slaveeiere til å frigjøre sine troende slaver.⁹⁷ Slaveriet var en så integrert del av det romerske samfunnet, så Katherine A. Shaner mener derfor det aldri var naturlig for Paulus å argumentere for en avskaffelse av slaveriet. Både Galaterbrevet 3,28 og 1. Korinterbrev 7,31 viser til en eskatologisk forventning om en kommende tid som ville gjøre slutt på alle sosiale inndelinger, spesielt klasseinndelingen i Romerriket. Siden Kristus snart skulle komme tilbake og endetiden var nær, og med det ville alle slaver bli frigjort, var det ingen grunn til å bekymre seg for dette temaet der og da.⁹⁸

I det følgende vil jeg ta for meg sentrale tekststeder i noen av Paulus' brev, der han skriver om slaveri direkte eller indirekte. Jeg har valgt tekster jeg mener er av størst betydning, og som kan belyse min problemstilling ytterligere, samtidig som jeg anser det som viktig å benytte meg av de brevene man med sikkerhet mener Paulus har skrevet. Jeg gjør dette for at Filemonbrevet skal få noe mer å gå på, og som en hjelp til det har jeg derfor valgt tre andre Paulus-brev i dette arbeidet. De tre brevene jeg har valgt å se nærmere på er Romerbrevet, Galaterbrevet og 1. Korinterbrev.

---

⁹⁶ John Byron, Paul and the Background of Slavery: The Status Quaestionis in New Testament Scholarship, *Currents in biblical research*, oktober 2004, <https://doi.org/10.1177/1476993X0400300106>, s. 123

⁹⁷ Bruce W. Longenecker og Todd D. Still, *Thinking through Paul: an introduction to his life, letters, and theology* (Grand Rapids, MI: Zondervan, 2014), s. 219-220

⁹⁸ Katherine A. Shaner, *Enslaved leadership in early Christianity* (New York: Oxford University Press, 2018), s. 47

4.1 Romerbrevet 13: Forholdet til styresmaktene

Et tekststed jeg mener er svært relevant for slaveriet som institusjon, er i Paulus' brev til menigheten i Roma, som er et av de «ubestridte» Paulus-brevene sammen med bl.a. Galaterbrevet og Korinterbrevene. I kapittel 13 skriver Paulus om forholdet til styresmaktene, i dette tilfellet Romerriket, og hvordan slike styresmakter er innsatt av Gud selv, og at alle derfor skal være lydige mot sitt overordnede maktstyre. Denne øvrigheten er det alle lever under, og den er en Guds ordning. Derfor betaler alle innbyggerne skatt og toll, og må overholde lover og regler fastsatt av myndighetene. Paulus skrev dette da Nero var keiser, så det kan derfor hende hans formaninger bygger på et slags prinsipp om å følge myndighetens regler for ikke å havne i trøbbel. Som kjent styrte keiser Nero riket med hard hånd. I det Paulus skriver her, finnes ingen kristen argumentasjon, heller ingen henvisning til Kristus eller evangeliet.⁹⁹

Hva med slaveriordningen midt oppi dette? Det er naturlig å tenke at det å være lydige mot myndighetene (og deres lover og regler), også innebærer slaveordningen. Paulus ser i alle fall ut til å ha et behov for å understreke kravet om lydighet til myndighetene, som gjelder menigheten i Roma så vel som alle kristne. Det kan være at Paulus skriver om lydighet til myndighetene fordi det kan ha oppstått misforståelser angående den kristne frihet som en frihet fra de gitte normer, også hva slaveriet angikk.¹⁰⁰ Selv om Paulus her ikke nevner slaveriet eksplisitt, mener jeg det kan forstås dithen at slaveriordningen faller inn under hans oppmuntring om lydighet overfor myndighetene. Grunnen til det er at slaveriet var en utbredt og innarbeidet samfunnsordning i antikken, med en juridisk binding som ga konsekvenser i form av straff til slaver som trosset sine eiere. Paulus henter ikke sin argumentasjon innenfra Kristus-fellesskapet, men utenfra, fordi det er forhold som omhandler livet i denne verden fremfor livet i Kristus.¹⁰¹

Paulus skriver altså om det jordiske liv, uten å vise til frelsen i Kristus eller livet det fører med seg. Han peker på at de som styrer er en Guds tjener, til beste for innbyggerne, slik han skriver i Romerbrevet 13,4. Sosiale ordninger og institusjoner er kun jordiske og vil omsider forgå, og

---

⁹⁹ Peter V. Legarth, *Romerbrevet: en indledning og fortolkning* (Fredericia: Kolon forlag, 2020), s. 149

¹⁰⁰ Legarth, *Romerbrevet: en indledning og fortolkning*, s. 150

¹⁰¹ Kasper B. Larsen og Troels Engberg-Pedersen, *Paulusevangeliet: nye perspektiver på Romerbrevet* (København: Anis, 2015), s. 254

bør derfor ikke vies for mye interesse, for i forhold til livet i Kristus har de ingen betydning.¹⁰² Slik denne teksten fremstår gir ikke Paulus direkte indikasjoner på slaveriets ordning, men som jeg har nevnt mener jeg det ligger implisitt i teksten når han skriver om lydighet til myndighetene. Paulus' formaning her retter seg til alle mennesker, ikke bare de Kristus-troende.¹⁰³

4.2 Galaterbrevet 3,28: «Her er ikke slave eller fri.» Dere er alle én i Kristus Jesus

Et annet sentralt skriftsted er Paulus' brev til menigheten i Galatia. For mange er disse ordene kjente og brukt til å fremme likeverd for alle mennesker. For å skape en forståelse av vers 28, må man se tilbake på versene 26-27 da vers 28 er en utlegging av disse.

Paulus ser ut til å bryte opp skillet mellom alle mennesker: jøde og greker, mann og kvinne, slave og fri – og vektlegger heller enheten i Kristus. Som han skriver: *Dere er alle én i Kristus Jesus*. Paulus tar for seg ulike motsetninger, men hvorfor velger han å bruke motsetningene slave/fri både her og parallelle tekststeder som 1. Kor 12,13 og Kol 3,11? Det kan godt hende han peker på opphevelsen av skillet mellom de to grunnleggende samfunnsklassene i Romerriket, rett og slett fordi han følger en tradisjon når det gjelder å skrive innenfor dette temaet. Det er ikke sikkert Paulus hadde en egen agenda ved å inkludere disse to kategoriene slave og fri, men det er mulig han fulgte en skriftlig tradisjon og bare gjentok et kjent tema mange forsto, mener Douglas J. Moo.¹⁰⁴

På Paulus' tid var det en sosial og juridisk forskjell mellom slave og fri. I motsetning til den frie, hadde ikke slaver hverken sosial, økonomisk eller juridisk frihet. Denne forskjellen er opphevet i relasjonen til Kristus. Alle døpte er Abrahams etterkommere og arvinger. Allikevel var ikke den sosiale forskjellen mellom slave og fri opphevet, det var fremdeles to samfunnsklasser. Paulus gir derimot ingen teologisk begrunnelse for den sosiale forskjellen.¹⁰⁵ Selv om dåpen ga noe helt nytt, en form for nytt liv, var fortsatt livet på jorda bundet. Onesimos var selv blitt døpt må vi anta, siden han var blitt en bror i Herren. Men allikevel var han en

---

¹⁰² Larsen og Engberg-Pedersen, *Paulusevangeliet: nye perspektiver på Romerbrevet*, s. 260

¹⁰³ Legarth, *Romerbrevet: en indledning og fortolkning*, s. 151

¹⁰⁴ Douglas J. Moo, *Galatians* (Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2013), s. 254

¹⁰⁵ Torben Kjær, *Galaterbrevet: en indledning og fortolkning* (Fredericia: Kolon, 2021), s. 140-141

slave, noe Paulus omtaler ham som. Men samtidig skriver han at Onesimos er noe mer – nemlig en bror. Linjen mellom slave og fri er derfor tynn, og kanskje litt uhandgripelig. Paulus understreker at troende fødes på ny, og med det skapes et nytt «jeg» med en ny vilje. Paulus formulerer dette ved å skrive «i Kristus», som må forstås som dåpen i vers 27.¹⁰⁶

Av det vi kan lese i denne delen av Galaterbrevet, ser Paulus ut til å oppheve skillet mellom ulike motsetninger, fordi alle døpte forenes i enheten i Kristus uavhengig av om du er mann eller kvinne, slave eller slaveeier. Selv om Paulus i Galaterbrevet 3,28 fastsetter prinsipper som undergraver slaveordningen, er den sosiale virkeligheten for slavene anerkjent i andre brev tilskrevet Paulus, som f.eks. Efeserne 6,5-9 og Kolosserne 3,22.¹⁰⁷ Disse tekstene oppfordrer slavene til å være lydige mot sine herrer.

4.3 1. Korinterbrev 7: Ble du kalt som slave?

Videre ser vi i 1. Korinterbrev at Paulus også her skriver om slaveri. Det er viktig å se vers 20-22 i sammenheng med hele kapittelet, for her skriver Paulus til menigheten i Korint angående ektestanden. Slaveri er altså et eksempel Paulus trekker frem, på lik linje med omskjærelsen som han også bruker som eksempel i samme tekst. Slaver kunne uansett ikke gifte seg, så det Paulus skriver her var ikke relevant for slavene i det hele tatt.¹⁰⁸ Hvorfor bruker da Paulus en slik slaveanalogi? Craig S. Keener skriver at Paulus i denne teksten, som primært handler om ekteskap, bruker en slaveanalogi fordi de greske ordene for «ekteskap» og «skilsmisse» handler om å være «bundet» eller «fri». Når Paulus da skriver at slaver skal være ubekymret for situasjonen sin, mener Keener at Paulus kun tenker på én gruppe slaver, de som var slaver i hus, for de hadde en bedre økonomisk og sosial tilværelse enn for eksempel slaver som arbeidet ute på markene og i gruver.¹⁰⁹ Keener mener altså at Paulus i sitt eksempel kun sikter til en bestemt gruppe slaver. I tillegg er det ingenting som tyder på at Paulus har noen innvendinger mot slaveordningen. Tvert imot ber han den som er slave og blir kalt av Gud, om ikke å bekymre seg. Han åpner med et retorisk spørsmål i vers 21: *Ble du kalt som slave?* Han følger deretter med en imperativ av verbet μέλει: *La ikke det bekymre deg!*¹¹⁰ Paulus skriver på en tvetydig

---

¹⁰⁶ Kjær, *Galaterbrevet: en indledning og fortolkning*, s. 137

¹⁰⁷ Moo, *Galatians*, s. 255

¹⁰⁸ David E. Garland, *1 Corinthians* (Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2003), s. 308

¹⁰⁹ Craig S. Keener, *1-2 Corinthians* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), s. 66

¹¹⁰ Garland, *1 Corinthians*, s. 308

måte, og det er ikke lett å forstå hva han faktisk mener i vers 21. Byron viser til teologen Brad. R. Braxton og hans teori om versets tvetydighet. Han mener at Paulus med vilje har gjort dette verset tvetydig, rett og slett fordi Paulus ikke ønsket å anbefale noe fremfor det andre når det gjaldt slaveri og løslatelse av slaver i en kirkelig kontekst. Braxton mener derfor at det er umulig å lese seg frem til hva Paulus mente om dette temaet, og at hans tvetydighet var hans måte å håndtere det på.¹¹¹ Det tegner i så fall et bilde av Paulus som konfliktsky, noe som er en kontrast til for eksempel Galaterbrevet der han er direkte og konfronterende. Shaner mener derimot at denne tekstsekvensen (1. Kor 7,21-23) er ment å forstås som en indre frihet, fremfor en politisk avskaffelse av slaveriet. Målet var at de korintiske slavene skulle forstå at etter dette livet, ville alle de sosiale barrierene oppheves for evig tid. Hun mener da at vers 21 er ment til å oppmuntre slavene til å forbli slaver, og tenke at de var frie i Kristus på innsiden, og at de samtidig er likestilte med *alle* kristne. Deres indre frihet krevde allikevel at de var lydige mot de juridiske og sosiale forpliktelsene det innebar å være en slave.¹¹²

4.3.1 Velg heller friheten

Paulus kan nok fremstå noe vaklende når han i første stund skriver at en slave som er kalt av Gud da han var slave, ikke skal ha noen bekymringer knyttet til det. Men så skriver han at dersom slaven kan velge friheten, så oppfordrer han til å gjøre nettopp det. Hva er det egentlig Paulus sikter til? Det var nærmest umulig for en slave i antikken å bli fri sånn uten videre. Paulus' bruk av slaveanalogi har også sine begrensninger, mener Keener. I kontrast til å bli «fri» fra ekteskapet (folk skilte seg også i antikken), var det å bli fri fra slaveriet noe som kunne være ønskelig. En del slaver i antikkens første århundre hadde muligheten til å bli fri, og mange av dem sparte penger på siden slik at de kunne kjøpe seg fri.¹¹³ Allikevel var slavene helt avhengige av eierens velvilje for å kunne bli fri, så helt enkelt var det nok ikke bestandig. Det er blitt hevdet at slaver hadde bedre vilkår enn fattige ikke-slaver, og at slavene kunne forvente en løslatelse innen de fylte 30 år. Slaveriet skal visstnok ha vært så attraktivt at enkelte solgte seg frivillige som slaver, med den hensikt å bedre sine livsvilkår.¹¹⁴ Livet som slave var uansett

---

¹¹¹ Byron, «Paul and the Background of Slavery», s. 126

¹¹² Shaner, *Enslaved leadership in early Christianity*, s. 49

¹¹³ Keener, *1-2 Corinthians*, s. 67

¹¹⁴ Byron, «Paul and the Background of Slavery», s. 118

ikke et godt liv, men noen hadde eiere som gjorde tilværelsen lettere, og som til en viss grad økte sjansene for frihet ved at man kunne kjøpe seg fri eller vente til man nådde en viss alder.

I vers 21 skriver Paulus i 2. person entall, i stedet for ubestemt 3. person. Det er ikke sikkert det er av stor betydning, men det kan hende at slaveri allerede var et debattert tema i kirken, mens omskjærelsen var et mer hypotetisk tema, som Paulus nevner i vers 18-19. Uansett kan det virke som om poenget til Paulus er at om man enn er slave eller fri, så kan man tjene Gud fullt ut likevel. Er derimot muligheten for frihet til stede, kan en slave benytte seg av den muligheten.¹¹⁵ Med andre ord, man er kalt til å tjene Herren Gud uansett, til og med som slave, men kan man bli fri er det bare å anse som en ekstra fordel.

4.3.2 Den som var slave, er frigitt

I vers 22 skriver Paulus at den som var slave da Herren kalte ham, er nå Herrens frigitte. Så den som var en slave ved omvendelsen sin, kan nå regne seg som frigitt i Herren. Den som var fri ved omvendelsen, altså ikke en slave, er nå Herrens slave, for de er «kjøpt, og prisen betalt», som Paulus skriver i vers 23, og det er et bilde han henter fra slavehandelen (kjøpt og betalt). For Paulus ser det derfor ut til å være viktig å få frem at alle troende må ha fullt fokus på å tjene Den høyeste Gud og forstå at de lever under ham som slaver; men de er elskede slaver, kjøpt og betalt av Jesu død på korset. De tilhører Herren Kristus.¹¹⁶ Paulus tar ikke noe direkte oppgjør med slaveriet, men bruker en slik analogi fordi menigheten i Korint kunne relatere seg til det, samtidig som han fremmer sitt poeng med at alle er slaver under den ene og samme Gud. Selv var Paulus romersk statsborger, og ikke slavebundet til noen sådan. Allikevel var det å være en Kristi slave et privilegium for ham. Derfor understreker han at den som var fri, men som nå er blitt en slave av Kristus, ikke må bli en slave for noen annen fordi man er kjøpt og betalt, av Jesus selv.¹¹⁷

4.4 Som Kristi slave og fange

Paulus omtaler seg selv som en Jesu Kristi δούλος i flere av sine brev, som jeg har skrevet gjerne oversettes «tjener», men betyr også «slave». Hva ligger i det for Paulus å være en Kristi

---

¹¹⁵ Paul D. Gardner, *1 Corinthians* (Grand Rapids, MI: Zondervan, 2018), s. 329

¹¹⁶ Gardner, *1 Corinthians*, s. 331

¹¹⁷ Gardner, *1 Corinthians*, s. 332-333

slave? Paulus virker til å bruke dette begrepet på en paradoksal måte, fordi det å være en slave i dette tilfellet innebærer samtidig en frihet i Kristus. Man kan være slave under mye, men Paulus peker spesielt på det å være slave under synden som han skriver om i Romerbrevet 6,6. Som nevnt tidligere leser vi, særlig i Filemonbrevet, om hvordan Paulus skriver seg selv inn i Jesus-fortellingen og setter seg selv lavt, og med det blir en slave underlagt Kristus.

I Filemonbrevet omtaler ikke Paulus seg som slave, men som en *fange* (δέσμιος). Selv om det ikke er det samme som slave, mener jeg Paulus legger mye av det samme i det å være fange som å være slave. Et annet eksempel på hvor Paulus fremmer det å være Kristi slave, er i Efeserbrevet 6,6 (som det er usikkerhet rundt om Paulus har skrevet). Der oppfordrer han menigheten om å være «*Kristi slaver som helhjertet gjør Guds vilje.*» Jeg mener også vi ser noe av dette i Kolosserbrevet 3,24: «*Tjen Herren Kristus!*» Det er nærliggende å tenke at Paulus mener at man skal forplikte seg helt til å tjene Herren, fremfor mennesker. Med en slik forpliktelse, kan man se på det som en form for «slavetjeneste». Man blir en slave av Kristus, med full overgivelse, samtidig som det innebærer full frihet. Tilbake til Filemonbrevet ser vi at Paulus åpner med å omtale seg selv som en Kristi fange, som jeg mener også kan forstås som en form for slave, selv om de greske ordene er forskjellige. Sammen med Timoteus er han en fange av Kristus, og viser med det sympati for Onesimos. Paulus' fangenskap er derfor en viktig del av brevets helhet.¹¹⁸

5 Paulus' visjon: Filemon og Onesimos

Paulus skrev ikke sitt brev til Filemon som en hyggelig gest to venner imellom. Gjennom dette brevet er det tydelig at Paulus hadde noen motiver. Hva disse motivene var, eller hva han så for seg, har vært gjenstand for debatt. Det er lett å tenke seg at man bare kan lese seg til i brevet hva Paulus ønsket, og hva han så for seg kom til å skje i forholdet mellom Filemon og Onesimos. Men er det virkelig så åpenbart og så enkelt? Et spørsmål som ofte oppstår blant moderne lesere av dette brevet er «*hvorfor fordømmer ikke bare Paulus slaveriet og kjemper mot systemet?*» Paulus gjør ikke noe forsøk på å endre den sosiale strukturen, i stedet «*angriper*» han slaveriet det ene stedet han faktisk kan gjøre noe som kan føre til en endring,

---

¹¹⁸ Tsibu, «Evaluating the Rhetoric of Paul's Letter to Philemon», s. 49

nemlig i kirken, gjennom sitt brev til Filemon.¹¹⁹ Men hadde han til hensikt å endre på slaveinstitusjonen?

5.1 Hva ønsket Paulus å oppnå?

Hva ønsket så Paulus å oppnå? Hva tenkte han mens han dikterte og ordene ble skrevet ned? Etter å ha gjort min analyse av Filemonbrevet, er det flere ting jeg mener det er verdt å fremheve fordi det kan være med på å danne en forståelse av hva Paulus faktisk ville oppnå. Det er særlig én del av brevet jeg mener kan peke i retning av hva Paulus ville frem til, og det er vers 15 og 16 i brevets hoveddel. Paulus ber Filemon ta imot Onesimos som noe mer enn en slave – som en elsket bror. Cousar peker på en viktig ting, og det er at Paulus aldri ber om at Onesimos skal løslates fra slaveriet, ei heller fordømmer han det faktum at Filemon eier en slave. Grunnen til det kan være at Filemon hadde flere slaver, og hvordan hadde de reagert om de måtte fortsette som slaver, mens den som hadde konvertert ble satt fri?¹²⁰ Selv om Paulus aldri direkte skriver hva hans formål er, mener jeg det finnes noen klare indikasjoner likevel. Paulus bruker som jeg har nevnt en delibaretiv retorikk, og slik jeg leser det legger han opp til et ønske om et fremtidig utfall. Han bruker også svært ofte en retorikk som bygger på pathos, og med det er det følelser involvert som igjen er med på å underbygge mye av det han skriver, blant annet ved å høste sympati. Jeg mener det er to ting Paulus har forsøkt å oppnå. Det første er at Onesimos nå ikke lenger er en slave, men en bror i Kristus og derfor må fritas fra sine slaveplikter. For det andre mener jeg Paulus, nokså implisitt i teksten, ønsker Onesimos tilbake til seg for hjelp i arbeidet med evangeliet. Wright skriver at Paulus ber om at Onesimos må bli tatt inn igjen i Filemons husholdning i samme posisjon, altså som en slave, men også som en bror i Kristus. Med andre ord, bror og slave på en og samme tid. Men, skriver Wright, Paulus hinter om noe mer. Vers 21 kan kun bety å gi Onesimos full frihet, mener han.¹²¹ I motsetning til Wright mener jeg Paulus så for seg Onesimos som hevet over slavestatusen, fordi Paulus ber Filemon ta imot Onesimos «ikke lenger som slave» i vers 16. Vers 21 er vanskelig å tolke, for det er usikkerhet rundt hva Paulus sikter til når han skriver at han vet at Filemon vil gjøre enda mer enn det han ber om. At det ligger full frifinnelse i dette verset, slik Wright hevder, er jeg ikke enig i. Jeg mener også

---

¹¹⁹ Gloer og Stepp, *Reading Paul's Letters to individuals*, s. 9-10

¹²⁰ Cousar, *Philippians and Philemon*, s. 105

¹²¹ Wright, *Paul for Everyone*, s. 208

Paulus ønsket full frifinnelse for Onesimos, men det mener jeg kommer frem tidligere i brevet, i vers 16 der Paulus oppfordrer Filemon til å ta imot Onesimos som en elsket bror.

Så dersom målet til Paulus ikke var at Onesimos skulle bli fri, hva var da hans mål? Jeg ser ingen god forklaring på dette. Jeg vil også trekke frem vers 13, der Paulus skriver at han gjerne skulle beholdt Onesimos hos seg, og det mener jeg underbygger min påstand om at Paulus ønsket Onesimos frigitt, og sendt tilbake til seg så han kunne hjelpe til med evangeliseringen. Paulus ser derfor ut til å ønske at Filemon ser ting på en annen måte enn tidligere. For Paulus har det skjedd noe livsendrende både for ham selv og Onesimos, ved at Onesimos har blitt Paulus' «barn». Den gamle eier-slave-relasjonen er blitt til et evig (αἰώνιον) bror-forhold. Paulus forsøker derfor å få Filemon til å se på Onesimos som likestilt med alle de hellige, og se at hans status som slave nå er erstattet med «elsket bror» i et evighetsperspektiv.¹²²

5.2 Identitet: slave og bror på samme tid?

Når det gjelder Paulus' brev til Filemon, mener jeg at man ikke unngår spørsmålet om identitet. Særlig med tanke på skillet mellom det som var, og det som er blitt. Onesimos var noe, og ble noe nytt etter å ha vendt hjem til Kolossai. En identitet er det som gjør en person unik, samtidig kan en identitet endre seg over tid på grunn av ulike faktorer. For Paulus var det på hans tid enten jøde eller hedning. Dersom vi ser på Paulus' eget eksempel, finner vi at han innenfor en jødisk identitet har flere «under-identiteter» som var viktige for ham. For eksempel var han Abrahams etterkommer og av Benjamins stamme, slik han skriver i Romerbrevet 11,1. Primæridentiteten er å tro på og være i Kristus, og den identiteten delte Paulus med hedningene. Selv om Paulus delte primæridentiteten med hedningene, var det uansett både etniske og kulturelle forskjeller – i motsetning til hedningene var Paulus israelitt, noe hedningene ikke var til tross for at de var i Kristus.¹²³ Onesimos gjennomgikk en forandring, og selv om Paulus skriver at Onesimos var unyttig, men er blitt nyttig, vil jeg peke på en større betydning for Onesimos' identitet. Wright peker på noe viktig når det gjelder identitet, spesielt i form av gruppeidentitet. Han skriver at når flere tror på Jesus, og blir en del av det troende fellesskapet gjennom dåpen, blir de alle også en del av Jesus. Indikasjonen på denne tilhørigheten er at alle tradisjonelle sosiale barrierer mellom mennesker opphører, og de vokser sammen i

---

¹²² Jeal, *Exploring Philemon*, s. 49

¹²³ William S. Campbell, *Paul and the creation of Christian identity* (London: T & T Clark, 2006), s. 157-158

kjærlighet.¹²⁴ Og akkurat kjærligheten er jo sentral i Filemonbrevet. Paulus skriver selv i vers 9 at han for kjærlighetens skyld vil rette en bønn til Filemon. Så i teorien skal alle barrierer opphøre når man er sammen i troen på den oppstandne Kristus, men praksisen var nok ofte annerledes. Onesimos hadde fått en ny identitet i Kristus. Hans forvandling gikk fra slave til elsket bror, det var i hvert fall slik Paulus så det. Både Paulus, Onesimos og Filemon hadde da samme primæridentitet, ettersom de var sammen om troen på Kristus. Om Filemon så seg selv med samme identitet som Onesimos er uklart. Som jeg har vært inne på tidligere mener McKnight at det er forsoningen i Kristus som er det som må vektlegges her, og at Onesimos' nye identitet derfor er «bror», til tross for at han forble en slave. Jeg mener derimot, som nevnt ovenfor, at det er klare indikasjoner på at Paulus ønsket full frigivelse av Onesimos. Så derfor ser jeg Onesimos' nye identitet som bror i Kristus fremfor slave.

Det er ingenting som forteller oss om Onesimos' identitet ut ifra hans eget perspektiv. Sannsynligvis så han på seg selv med en form for ny identitet, som noe større og mer betydningsfullt, etter å ha kommet til tro på Jesus og gjennomgått dåpen. Det var Paulus som hjalp Onesimos til tro, og som lærte ham det vesentlige og pekte på Guds nåde for alle mennesker. Så med Onesimos' nye identitet, var han allikevel slave og bror på en og samme tid? Om han ikke så seg selv lenger som en slave, kan det hende de fleste rundt ham gjorde det. Dersom foreldrene var tidligere slaver, og fikk barn som da ble født fri, fulgte det gjerne med et stigma fordi man var en etterkommer av slaver. Med en slavebakgrunn kunne man bære med seg en slik merkelapp i flere generasjoner. Norman Petersen minner om at Paulus ikke på noen måte fordømmer slaveriet, heller ikke det faktum at en troende er aktiv i slaveordningen. Det Paulus fokuserer på er situasjonen mellom Filemon og Onesimos, en konflikt som ikke kun handler om personlige forhold, men en konflikt rundt noe mye mer fundamentalt, nemlig identitet. At Onesimos nå er en bror, både i kjøttet og i Herren (vers 16), og at han er en bror til Filemon betyr at han ikke også kan være en slave av Filemon. Han skriver at å være i Kristus er å være i en sosial status med andre også utenfor tid og rom.¹²⁵ Slik jeg forstår det, blir det

---

¹²⁴ Wright, *Paul for Everyone*, s. 201

¹²⁵ Norman R. Petersen, *Rediscovering Paul: Philemon and the sociology of Paul's narrative world* (Philadelphia, PA: Fortress Press, 1985), s. 289

derfor enten eller, at Onesimos ikke er både slave og bror samtidig. Jeg mener Onesimos har sin nye identitet i Kristus, og at han med det kun er en slave under Kristus i et positivt fortegn.

5.3 Filemons valg

Slik det fremstår legger Paulus opp til at Filemon skal ta et valg, og samtidig er det opp til Filemon å ta det «rette» valget. Paulus virker nokså tydelig på hvilket utfall han ønsker i denne situasjonen, gitt brevets innhold. Det kan derimot ha vært et problem knyttet til dette valget. Dersom Filemon gjorde det Paulus så ut til å ville, nemlig å frigi Onesimos, ville det gjøre at han mistet respekt hos andre slaveeiere. Den kulturelle konteksten tatt i betraktning, så reises spørsmålet om hvem som ved sine fulle fem ville tilgi sin rømte slave, og i tillegg frigi han.¹²⁶ Ville Filemon risikere å sette seg i et dårlig lys? I så fall, gjorde han det for seg selv, Onesimos eller Paulus?

Jeg har allerede skrevet om hvordan Filemon må ha følt seg presset dersom han leste dette brevet høyt hjemme hos seg selv med menigheten til stede. For hvert ord han leste, må en viss forventning ha bygget seg opp hos tilhørerne, og ikke minst hos Onesimos selv. McKnight viser til vers 6, som har et element som er verdt å fremheve i denne sammenhengen. Vers 6 omtaler «det gode» (i Kristus), og det har en moralsk karakter, for den kristne ting er å gjøre det gode, men det gode ligger utenfor mennesket og kommer derfor fra Gud, noe som gjør at den enkelte kristne må strebe etter det *gode*. Filemon blir da kalt av Paulus til å gjøre det gode ved å la Guds nåde omfavne ham, og det gode vil da være å ta Onesimos tilbake og gjenforenes med ham.¹²⁷ Noe tilsvarende finner vi også i vers 14 og ordlyden «det gode du gjør». I vers 14 ser vi at Paulus anerkjenner slaveeierens overlegenhet. Paulus ønsker ikke at Filemons valg skal skje av tvang, men heller frivillig (ἐκούσιος).¹²⁸ Det er i hvert fall slik Paulus fremlegger det, men allikevel synes det å være klare indikasjoner på hvilket valg Paulus ønsker, eller til og med forventer, av Filemon til tross for at valget skal være frivillig. Situasjonen var vanskelig, nettopp på grunn av det faktum at Filemon var en slaveeier, og Onesimos hans slave.

Gjennom hele brevet kan man få et inntrykk av at Paulus tenkte det ville løse seg for Onesimos på den ene eller andre måten. For det første på grunn av vennskapet Paulus og Filemon imellom,

---

¹²⁶ Gloer og Stepp, *Reading Paul's Letters to individuals*, s. 35

¹²⁷ McKnight, *The Letter to Philemon*, s. 71

¹²⁸ Tsibu, «Evaluating the Rhetoric of Paul's Letter to Philemon», s. 52-53

og for det andre fordi Onesimos var blitt en bror i Kristus og et «barn» av Paulus. Dette gjorde at Paulus var sikker på at Filemon ville gjøre «mer enn det jeg ber om» som han skriver i Filemonbrevet 1,21. I dette ligger muligens som jeg har vært inne på, full frigivelse av Onesimos. Selv om vi ikke med sikkerhet kan si hva Paulus mente med «mer enn det jeg ber om», mener Cousar at det kan hende Paulus fremmer dette så vagt fordi han selv var usikker på hva som var best, og lot det derfor være opp til Filemon å avgjøre. Vi har jo sett at Paulus oppfordrer slaver til å søke frihet om mulig i 1. Kor 7,20-21, men han presser jo ikke på for Onesimos' løslatelse.¹²⁹ Jeg tror ikke Paulus var usikker, slik Cousar mener. Jeg tror han visste helt og holdent hva han ønsket, men samtidig visste han at for å få det til måtte han gjøre bruk av en retorikk som spiller på både følelser og troverdighet. Slik jeg leser det overlot ikke Paulus valget til Filemon alene, men gjennom brevet har han lagt føringene for hvordan han ønsket at Filemon skulle reagere, som igjen ville resultere i det «riktige» valget i Paulus' øyne.

5.3.1 Autoritetsforholdet

La oss også se på autoritetsforholdet, slik det fremstår i brevet. Jeg har påpekt flere ganger at Paulus ser ut til å frasi seg sin apostoliske autoritet, en autoritet han kunne benyttet seg av vel vitende om at Filemon sannsynligvis hadde fulgt hans instruksjoner. Paulus skriver i vers 8 at han «i Kristus» kunne pålagt Filemon å gjøre sin plikt, men han tilsidesetter sin autoritet som apostel til fordel for kjærligheten, som også er et sentralt tema i Filemonbrevet. Så om Paulus i det hele tatt fremstår med autoritet, er det i så fall på en svært subtil måte. Spørsmålet om autoritet kan knyttes til flere enkeltpersoner, men også en gruppe. I dette tilfellet er det et autoritetsforhold Filemon og Paulus imellom, men også mellom Filemon og Onesimos. Som jeg har vært inne på tidligere i oppgaven, har vi et slags trekantdrama som består av Paulus, Filemon og Onesimos, og man kan vel trygt si at Paulus er den øverste autoritet. Ikke nok med det, vi har også Kristus som en del av dette autoritetsforholdet, og sammen med Faderen troner disse øverst på autoritetsskalaen. Samtidig finner vi også en gruppe her, Filemons husmenighet, som også må inkluderes når spørsmålet om autoritet dukker opp. Petersen tar for seg dette med autoritet, og skriver at spørsmålet om autoritet ikke var noe tema i Filemons husmenighet, men det endret seg da brevet fra Paulus dukket opp. Brevet skapte et autoritetsspørsmål på grunn av skillet mellom lokal autoritet ved Filemon, og autoritet basert på avstand, altså fra Paulus.

---

¹²⁹ Cousar, *Philippians and Philemon*, s. 104

Paulus hevder å inneha denne autoriteten, selv om brevet og hans retorikk gir et annet inntrykk. Ved å komme på besøk, ville Paulus se hvem sin autoritet som til syvende og sist styrte menigheten.¹³⁰

Selv om Paulus ikke kom med noen direkte oppfordringer eller formaninger, tror jeg Filemon så på Paulus som en person med autoritet; som apostel og åndelig leder. Det er stor sannsynlighet for at det var Paulus som hjalp Filemon til tro, selv om Paulus nok ikke brakte evangeliet til Kolossai. Paulus hjalp først Filemon til tro, deretter Onesimos. Med tanke på hvordan denne situasjonen har oppstått, ville det for meg vært helt unaturlig om ikke autoritetsspørsmålet ble satt på dagsorden.

6 Oppsummering og konklusjon

Petersen skriver at Paulus har overlatt til oss lesere å konkludere, fordi brevet har en «gjorde han det eller gjorde han det ikke»-avslutning.¹³¹ Jeg vil forsøke å dra en konklusjon, basert på min analyse og mine funn. Først vil jeg gjøre en oppsummering av hele oppgaven, før jeg deretter går over på konklusjonen.

I oppgavens analysedel har jeg sett på hvordan Paulus ordlegger seg, og hvordan hans bruk av retorikk preger brevet. Jeg har gjort analysen med utgangspunkt i antikkens retorikk, med særlig vekt på de retoriske kategoriene ethos, pathos og logos. Paulus har en klar bruk av pathos der han spiller på følelser. Han fremstiller seg selv i brevet som alt fra en fange til en gammel mann og med det har han satt sitt mål om å høste sympati hos brevets mottaker. En annen ting vi kan se går igjen i brevet, er hvordan Paulus skriver seg selv inn i Jesus-fortellingen. Slik Kristus på korset satte seg lavt, slik fremmer også Paulus seg selv i sitt brev. Han tegner et bilde av seg selv som en som lider, og som har ofret mye i sin tjeneste for evangeliet, så mye at det har brakt ham i lenker. I dette tilfellet ofrer han svært mye ved å sende Onesimos tilbake til Filemon. Selv om det er mest bruk av pathos i Paulus' retorikk, finner vi også både ethos og logos. Paulus fremstår med troverdighet i det han skriver, og bruker en retorikk basert på ethos flere steder gjennom brevet. Filemon vet at Paulus er troverdig, dette til tross for at Paulus i liten grad benytter seg av sin apostoliske autoritet. Likevel fremstår Paulus med en viss autoritet, og ikke

---

¹³⁰ Petersen, *Rediscovering Paul*, s. 300

¹³¹ Petersen, *Rediscovering Paul*, s. 287

minst troverdighet, når han skriver at han er en Kristi fange og lider for evangeliets skyld. I tillegg til disse finner vi også logos-argumentasjon, og det ser vi blant annet i vers 11 der Paulus viser til en forandring hos Onesimos: «*En gang var han unyttig for deg, men nå er han nyttig både for meg og deg.*»

Så hva blir konklusjonen på min problemstilling? Hvordan så Paulus egentlig for seg at Filemon skulle ta imot slaven sin, Onesimos? Dette er et spørsmål jeg har søkt å besvare, samtidig som slaveri har vært et sentralt tema og Paulus' holdning til dette. Som Tsibu skriver, selv om Paulus ikke motsatte seg slaveordningen i dette brevet, skapte han en ny ramme rundt forholdet slave/eier (Filemon og Onesimos) i lys av Kristus.¹³² Med en slik ny ramme, må Paulus ha sett for seg et mulig og ønsket utfall. Og det ønskelige utfallet mener jeg kommer tydeligst til uttrykk i vers 16, hvor Onesimos går fra slave til bror. Sammen med vers 13 mener jeg disse to versene gir to klare indikasjoner på hva Paulus forsøkte å oppnå. Jeg konkluderer derfor med at Paulus for det første ønsket at Filemon skulle ta imot Onesimos som en bror, og frita ham fra slavepliktene, selv om dette brøt fullstendig med datidens samfunnsstruktur og kunne skape en intern splid i Filemons husholdning. For det andre mener jeg Paulus ønsket at Onesimos, etter å ha blitt tatt imot som bror og satt fri fra slaveriet, skulle returnere til Paulus og hjelpe ham videre i arbeidet med evangeliet. Selv om Paulus ber Filemon i vers 22 om å gjøre klart et gjesterom, står jeg fremdeles ved at Paulus ønsket Onesimos tilbake til seg. Det er fordi Paulus antakelig ikke visste når, eller om han i det hele tatt fikk til å komme på besøk til Filemon. Det hadde sannsynligvis ikke vært noe problem for Onesimos å returnere tilbake til Paulus, så hjem til Filemon igjen for så å få besøk av Paulus etter en tid. Vi leser også hvordan Paulus inkluderer et slags gjeldsbrev, og sier at han skal betale hva enn Onesimos måtte skyldte i vers 18-19. Uansett hvilke verdier det var snakk om, mener jeg det er tydelig at Paulus ville ha Onesimos hos seg til hjelp når han faktisk tilbyr seg å betale en annen manns gjeld.

Vi vet ikke hva som skjedde til slutt. Hva som egentlig skjedde med Onesimos er blitt gjenstand for spekulasjoner og ulike tolkninger. Hvordan Filemon reagerte på brevet fra Paulus har vi heller ingen tydelige svar på, selv om jeg har konkludert med hva jeg mener er det mest sannsynlige utfallet. En ting som støtter oppunder min konklusjon er det faktum at brevet har

---

¹³² Tsibu, «Evaluating the Rhetoric of Paul's Letter to Philemon», s. 58

overlevd, noe som kan helle mot at Filemon gjorde slik Paulus ba om, og at fortellingen fortsatte med at Onesimos ble løslatt og brukte resten av sitt liv i tjeneste for den ene og sanne Gud.

7 Litteratur

7.1 Primærlitteratur

Aland, Barbara, Kurt Aland, Johannes Karavidopoulos, Carlo M. Martini og Bruce M. Metzger, red. *Novum Testamentum Graece*. 28. utg. Deutsche Bibelgesellschaft, 2012. (Opprinnelig redigert av Eberhard Nestle).

Bibelen 2024. Bibelselskapet, 2024.

Faithlife Corporation. *Logos Bible Software*, versjon 37.2.12. Programvare. 2024.
<https://www.logos.com>

7.2 Sekundærlitteratur

Andersen, Øivind. *I retorikkens hage*. Oslo: Universitetsforlaget, 1995.

Beale, Gregory K. *Colossians and Philemon*. Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2019.

Bjerkelund, Carl J. *Parakalō: Form, Funktion und Sinn der parakalō-Sätze in den paulinischen Briefen*. Oslo: Universitetsforlaget, 1967.

Byron, John. «Paul and the Background of Slavery: The Status Quaestionis in New Testament Scholarship.» *Currents in biblical research*, 3(1), 116-139 (2004):
<https://doi.org/10.1177/1476993X0400300106>

Campbell, William S. *Paul and the creation of Christian identity*. London: T & T Clark, 2006.

Cousar, Charles B. *Philippians and Philemon: a commentary*. Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 2009.

Gardner, Paul. *1 Corinthians*. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2018.

Garland, David E. *1 Corinthians*. Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2003.

Glancy, Jennifer. *Slavery in early Christianity*. Oxford: Oxford University Press, 2002.

- Gloer, W. Hulitt og Perry L. Stepp. *Reading Paul's Letters to individuals: a literary and theological commentary on Paul's Letters to Philemon, Titus, and Timothy*. Macon, GA: Smyth & Helwys Publishing, Inc., 2008.
- Jeal, Roy R. *Exploring Philemon: freedom, brotherhood, and partnership in the New Society*. Atlanta: SBL Press, 2015.
- Keener, Craig S. *1-2 Corinthians*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Kjær, Torben. *Galaterbrevet: en indledning og fortolkning*. Fredericia: Kolon, 2021.
- Kreitzer, Larry J. *Philemon*. Sheffield: Sheffield Phoenix Press, 2008.
- Larsen, Kasper B. (Red.) og Troels Engberg-Pedersen (Red). *Paulusevangeliet: nye perspektiver på Romerbrevet*. København: Anis, 2015.
- Legarth, Peter V. *Romerbrevet: en indledning og fortolkning*. Fredericia: Kolon forlag, 2020.
- Longenecker, Bruce W. og Todd D. Still. *Thinking through Paul: an introduction to his life, letters, and theology*. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2014.
- McKnight, Scot. *The Letter to Philemon*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Co., 2017.
- Moo, Douglas J. *Galatians*. Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2013.
- Petersen, Norman R. *Rediscovering Paul: Philemon and the sociology of Paul's narrative world*. Philadelphia, PA: Fortress Press, 1985.
- Porter, Stanley E. og Sean A. Adams. *Paul and the ancient letter form*. Leiden: Brill, 2010.
- Schnabel, Eckhard J. *Acts*. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2012.
- Shaner, Katherine A. *Enslaved leadership in early Christianity*. New York: Oxford University Press, 2018.
- Thompson, Marianne M. *Colossians and Philemon*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Co., 2005.

Tsibu, Maxwell K. «Evaluating the Rhetoric of Paul's Letter to Philemon: Implications for Master-Slave Relationship in Christian Households.» *E-Journal of Religious and Theological Studies (Online)*, 7(3), (2021): 46-60. <https://doi.org/10.38159/erats.2021731>

Wright, Tom. *Paul for everyone: The Prison Letters: Ephesians, Philippians, Colossians and Philemon*. London: SPCK Westminster John Knox Press, 2004.